

در بیان قریب خط و نام از کتاب
 یو احمی الدیو
 که خواند دعا طمع دارم
 زانکه من العاصی
 العاصی
 المحتاج الی رحمة خدیو
 اقامه الموبووی
 این

۶۵

۸۶۷۳

۷۸۳۸۷۸

۸۷۸۱

۱۷۸۱

بازرسی شد

شماره قفسه ۱۸۸۷

موضوع

مؤلف

کتاب مجموعه استیعاب غوغ

کتابخانه مجلس شورای ملی

خطی - فهرست شده

۵۷۸۵

يدل على تمام ما وضع له او يدل على خبر ما وضع له او يدل
على ما يلازمه في الذم فن كان الاول فالله لانه
بالمطابقة وان كان اثنا في فالله لانه بالتقسيم وان كان
اثنا لث فالله لانه بالاثم ام مثال الدلالة
بالمطابقة كالانسان فانه يدل على الحيوان الناطق
بالمطابقة لكونه تمام ما وضع الانسان له واما
سميت فانه لانه بالمطابقة لان اللفظ مفعول
لتام ما وضع له اللفظ وذلك نحو ذم مطابقة النمل
بالفعل اذا توافقا ومثال ما يدل بالتقسيم كالانسان
اذا دل على احد مما هي على الحيوان وعلى الناطق
سميت فانه الله لانه تقسما لانه يدل على خبر الذي في
صفته فيكون دالا على ما في صفته ومثال الله لانه بالاثم
كالانسان اذا دل على قابل العلم وصنعة الكتابة

واما سميت فانه الله لانه بالاثم لان اللفظ لا يدل
على كل امر خارج عنه بل على الخارج اللازم له واما
قوله على ما يلازمه بقوله في الذم لان الملازمة انما
لوجبت شرطا لم تحقق دلالته الاثر ام بدو منها انما
تحقق المشروط بدون تحقق الشرط واللازم باللفظ
المعزوم لان العدم كالعلمي يدل على الملكة كالصفة
لان العلم عدم الصفة عما من شأنه ان يكون بصيرا
مع معاذة في الخارج **قال** ثم اللفظ اما مفرد وهو الذي
لا يراو باجزائه ولا له كالانسان واما مؤلف
وهو الذي لا يكون كذلك كقولك رامي الحجرة
اقول لما فرغ عن بيان الدلالات الثلاث شرع
في بيان تقسيم اللفظ فقوله ينقسم الى قسمين
ومؤلف لانه اما ان لا يراو باجزائه من اللفظ

دلالة على خبر، معناه كالإنسان فانه لفظ لا يراد
بالخبر منه دلالة على خبر، معناه او يراد ذلك كقول
رامي الحجارة فانه لفظ يدل على خبر، معناه لان الراء
يدل على ذات ثبت له الرامي والحجارة تدل على جسم
معين فان كان الاول فهو مفرد وان كان الثاني فهو
مؤلف قوله لا يراد بالخبر منه دلالة صدقة على لغة
اقتسام الاول ان لا يكون له خبر، اصلاً بحق علماً
والثاني ان يكون له خبر، لكن لا معنى له بخبره علماً
والثالث ان يكون له خبر، ذو معنى لكن لا يدل عليه
نحو عبد الله علماً والرابع ان يكون له خبر، ذو معنى
والعليه لكن لا يكون مراداً كما يجوز ان لا نطق علماً
لان معناه ج الماسية الانسانية مع الشخص **قال**
والمفرد كلي وهو الذي لا يمنع نفس تصور مفهومه

عن وقوع الشك فيه كالإنسان واما خبره فهو
الذي يمنع نفس تصور مفهومه من ذلك كزيد ^د
المفرد ينقسم الى كلي وخبري لانه امان يكون نفس
مفهومه اي من حيث انه متصور مانعاً من وقوع الشك
فيه اي من اشراكه بين كثيرين او لا يكون كذلك
فان منع نفس تصور مفهومه من اشراكه بين كثيرين
فهو الخبري كزيد علماً فانه اذا تصور مفهومه مشع
عن صدقة على كثيرين وان لم يمنع نفس تصور مفهومه
من اشراكه بين كثيرين فهو الكلي كالإنسان ^{فان}
مفهومه عند العقل لم يمنع عن صدقة على كثيرين
واما قيد الكلي والخبري فنفس التصور لان من الكلي
ما يمنع من الاشراك بين امور متعددة بالنظر
الى الخارج كواجب الوجود فان الدليل الحجة

مقطع عن وقوع الشكر فيه لكن عند العقل لم يشع عن
على كثيرين والآن لم يعترف الى الدليل بالثبات الوحدانية
قال الكافي اما ذاتي وهو الذي يدخل في حقيقة خبريانية كالحوان
بالنسبة الى الانسان والفرس وما عرضي وهو الذي
يخالفه كالمضاحك بالنسبة الى الانسان **اقول** ان الكافي
ينقسم الى ذاتي وعرضي لانه اما ان يكون داخل في
خبريانية او لا يكون فان كان داخل في حقيقة خبريانية
فهو ذاتي كالحوان بالنسبة الى الانسان فانه حقيقة
زيد وعمرو وبكر والحوان داخل فيه لكونه مركبا
من الحيوان والناطق وكذا بالنسبة الى الفرس ان لم
يكن داخل في حقيقة خبريانية بل كان خارجا عن تلك الحقيقة
فهو عرضي كالمضاحك بالنسبة الى الانسان فانه لم
يدخل في حقيقة زيد وعمرو وبكر التي هي الانسان

مركب من الحيوان والناطق فقط فحينئذ انه خارج عنه
انه لا يكون بنفس الماهية ذاتية بل يكون من العرضيات
لانها تخالف الذات في ذلك الشيء وما يخالفه هو
وقد يقال الذاتي على اليسر بضم ي فيكون نفس
الماهية ذاتية لا يقال ان الذاتي هو المستنسب
فلا يجوز ان يكون نفس الماهية ذاتية واللازم انما
الشيء الى نفسه وهو مشع لا نقول بانه التسميية
تسميية الماهية ذاتية ليست بلعوية حتى يلزم ذلك
بل انما هي اصطلاحية فلا يراد **قال** الذاتي ما مقول
في جواب ما يحسب الشكر كالحضنة كالحوان بالنسبة
الى الانسان وهو الفرس وهو الحسن ويسمى بانه كالمقول
على كثيرين مجتنبين بالتحقيق في جواب ما يحسب الشكر
قولا ذاتيا واما مقول في جواب ما يحسب الشكر

والخصوصية معا كالانسان بالنسبة الى يده وعرويه
وهو النوع ويسمى بانه كلي مقول على كثير من مجتمعين
دون الحقيقة في جواب ماسو واما غير مقول في جواب ماسو
بل مقول في جواب شي فهو في ذاته وهو الذي تميز
عما يشترك في الجنس لناطق يشبه الى الانسان
وهو العضل ويسمى بانه كلي يقال على الشيء جواب شي
شي هو في ذاته **قول** اشجع في بيان الكليات ان علم
ان الذات اما جنس او نوع او فصل لانه ان كان
مقولا في جواب ماسو بحسب الشكر المحضه الى ^{الخاصة}
ايضا فهو جنس كالحيوان بالنسبة الى الانسان
والفرس فانه انشئ على الانسان والفرس معا
كان الحيوان جوابا عنهما وانشئ عن كل واحد من
الانسان والفرس لم يصلح ان يقع جوابا عن كل

واحد منها لانه ليس بماسو ماسية كل واحد منها لا
اذا افردت الانسان بالسؤال فتقول ماسو فاجوب
الا تحيوان الناطق لكونه تمام ماسية وكذلك
الفرس بالسؤال فاجوبه بحيوان اتصال لكونه تمام
ماسية ويسمى الجنس بانه كلي مقول على كثير من مجتمعين
بالحقائق في جواب ماسو قولنا ذاتيا قوله كلي لا يدل
تحت قوله مقول جنس شي والكلية بحسب الخبريات
وقوله على كثير من يخرج الخبريات لما فرمن ان خبري
الناطق على واحد وقوله مجتمعين بالحقائق يخرج النوع
لكونه مقولا على كثير من متفقين بالحقائق وقوله في جواب ماسو
قولنا ذاتيا يخرج الكليات الباقية اعني العضل ^{نخاصة}
والعرض العام وان كان الذات مقولا في جواب ماسو
بحسب الشكر والخصوصية معا فهو نوع كالانسان

بالنسبة الى افراده اعني زيدا وعمرا ووكبرا وغير
ذلك لانه اذا سئل عن زيد وعمرو وغيرهما
كان جوابه الانسان لانه تمام ما يتهم المشتركة
بينهم واذا سئل عن زيد فقط كان الجواب
الانسان ايضا لانه تمام لما يتهم المختصة فيعين
انه اعني النوع يكون مقولا في جواب ما يحسب المشتركة
والخصوصية معا ويسمى بانه كلي مقول على كثيرين
مختلفين بالعدد دون الحقيقة في جواب ما هو قوله
كلي زيدا كما هو قوله مقول جنس ثيادول للكل والجزئي
وقوله على كثيرين يخرج الجزئي وقوله مختلفين بالعدد
دون الحقيقة يخرج الجنس لا النوع انما هو مقول على
كثيرين متفقين بالحقيقة ومختلفين بالعدد بخلاف الجنس
لكون افرادة مختلفة بالعوارض والاشخاص وقوله

لان النوع

في جواب ما يخرج الثلث الباقية المذكورة
كان الذي غير مقول في جواب ما هو بل مقول
جواب ما هي شي هو في ذاته وهو اعني المقول في
جواب ما هي شي هو في ذاته ما تميز الشيء عما يشابه
في الجنس كالناطق فهو مفضل ولو قال او في وجود
ايضا لكان شمل اللحم الا ان يقال اكتفى بالجنس
على بطلان تركب الماتية من امرين متساوين
وقيل ان يقول فعلى ان كان له الله اللازم عليه
ان لا يذكر الجنس في التعريف ذلك اعني ما تميز
عما يشابه في الجنس كالناطق بالنسبة الى الانسان
فانه اعني الناطق تميز الانسان عما يشابه في
الحيوان كالفرس والبغل والبق وغيره لانه اذا
سئل عن الانسان ما هي شي هو في ذاته كان الجواب

انه ناطق لان السؤال اي شئ هو في ذاته واما
 يطلب مما يميز الشئ عن غيره وكل ما يميز الشئ
 للجواب فالناطق يصلح الجواب لتمييز الانسان
 عن غيره ويسمى اي الفضل بانه كلى يقال على الشئ
 في جواب اي شئ هو قوله كلى جنبش واللكليات
 الخمس وقوله يقال على الشئ في جواب اي شئ يخرج
 النوع والمحسوس العرض العام لان النوع والمحسوس
 يقالان في جواب مولانا في معنى جواب اي شئ هو
 والعرض العام لا يقال في الجواب اصلا وقوله
 في ذاته اي في جوهره يخرج الخاصته لانهما وان
 كانت مميزة للشئ لكن لا في جوهره وذاته بل
 عرضة **قال** والعرضي اما يشع انفكاكه عن الملة
 وهو العرض اللازم او لا يشع وهو العرض

المفارق وكل واحد منهما اما ان يحق كحقيقة واحدة
 وهو الخاصة كالضاحك بالقوة والعقل للانسان
 ويسمى بانها كلية يقال على ما تحت حقيقة واحدة
 فقط قولاً عرضياً واما ان يعبر حقائق فوق واحدة
 وهو العرض العام كالمشقق بالقوة والعقل للانسان
 وغيره من الحيوان ويسمى بانه كلى يقال على ما تحت
 حقائق مختلفة قولاً عرضياً **قول** والعرضي اما لازم
 او مفارق لانه اما ان يشع انفكاكه عنها ولا
 هو العرض اللازم كالكايت بالقوة بالمشاق
 الانسان والثاني هو العرض المفارق كالكايت
 بالفعل بالنسبة اليه وكل واحد منهما اي من العرض
 اللازم والمفارق اما الخاصة او العرض العام
 لانه اما ان يحق كحقيقة واحدة فقط فهو الخاصة

عن الماتية اولا
 يشع انفكاكه

كالضاحك بالقوة والفعل للانسان فان
 بالقوة عرض لازم لا ينفك عن ماهية الانسان
 محقق حقيقة واحدة وهي ماهية الانسان في الضاحك
 بالفعل عرض مفارق منفك عن ماهية الانسان
 محقق بها ويسمى اى الخاصة بأنها كلية تقابل
 على ما تحت حقيقة واحدة فقط قولاً عرضياً قوله
 كلية مستدركة كما في غير مرة قوله مقول على ما تحت
 حقيقة واحدة جنس شامل للكليات المحتملة
 فقط يخرج الجنبس والعرض العام لكونهما متعينين
 على حقايق وقوله قولاً عرضياً يخرج النوع والعقل
 لانهما مقولان على ما تحتها ذاتيان لا عرضيان
 وان لم تحش كل واحد من اللازم والمفارق
 حقيقة واحدة بل تعميم حقايق فوق واحدة

فهو العرض العام كالمشتق بالقوة والفعل للانسان
 وغيره من الحيوان فان المشتق بالقوة عرض لازم غير
 عن ماهيات الحيوان غير محقق بحقيقة واحدة ويسمى
 العرض العام بأنه كلي تقابل على ما تحت حقايق مختلفة
 قولاً عرضياً قوله كلي اي كحاضر وقوله يقال على ما تحت
 حقايق مختلفة يخرج النوع والعقل والخاصة
 لا يقال الا على حقيقة واحدة فقط وقوله قولاً عرضياً
 يخرج الجنبس لأنه قولاً ذاتي لا عرضي فكونه
 التعريفات للكليات رسوماً إشارة الى المكان
 ان يكون لها ماهيات فردية كالكليات المفهومات
 ذكرنا ما ملزومات متساوية لها لكن بالنسبة
 التعريفات الذي هو اعم من الجسد و هو الرسوم لأن
 عدم العلم بأنها حد ولا يوجب العلم بأنها رسوم

والمشتق بالفعل عرض مفارق
 ينفك عن ماهيات الحيوانات غير
 محققة بماتية واحدة

قال القول لشارح الحد قول ال على ما يتبين^{لشئ}
وهو الذي يتركب من جنس الشئ وفضله القرين
كما يجوز ان الناطق له نسبة الى الانسان وهو كونه
التام وحيث انما نقص هو الذي يتركب من جنس^{بعض}
وفضل قريب كالجسم الناطق له نسبة الى الانسان
والرسم التام هو الذي يتركب من جنس الشئ^{نصفه}
اللازمة كما يجوز ان الصاحف تعريف الانسان
والرسم الناقص هو الذي يتركب من عرضيات
تختص بملكها حقيقة واحدة كقولنا في تعريف
الانسان انه ماشى على قدميه عرض الاطراف
بادى البشره مستقيم القائمة صفا كالبطبع **قول**
العلم نقيض على تعيين اجزاء القول الشارح والاخر
الحجة لانه ان كان يصور مع عدم اعتبار الحكمية

موصلا الى المطلوب التصوري فهو القول الشارح
وان كان بصورة مع اعتبار الحكم فيه موصلا الى^{الطوبى}
المصدق يعنى هو حجة واذا عرفت هذا افشول يمكن
الاصطلاحات المنطقية المذكورة القول الشارح
وهو المعرفه اعم من ان يكون حدا او نهما وا^{كحة}
هو قول ال معرفه على ما يتبين الشئ قوله على ما يتبين^{الشئ}
ينجح الرسم كما يتبين انه هو تعريف الحد وقيل لم
يكن تعريفه لئلا يقتبس قلنا لا نسلم لزوم التسلسل
لان حد الحد نفس الحد كما ان وجود الوجود نفس الوجود
والحد ينقسم الى قسمين تام وناقص والحد التام
الذي يتركب من جنس الشئ وفضله القرين كما
يجوز ان الناطق له نسبة الى الانسان فانك اذا
قلت ما الانسان فيقال يجوز ان الناطق له نسبة

الى الانسان مثل في امواته التام اما كونه هذا
فلان احد في اللغة المنع وهو كونه مستمرا على الدنيا
ما نفع من دخول البقية واما كونه تاما فلكون الدنيا
مذكورة بما فيها من احد الناقص من الذي كبر
من جنس نسيه وفضل قريبا كالحجم الناطق بالشيء
الى الانسان فانه واسئل عن الانسان ما هو
وتسب عنه بانه جسم ناطق كان احدا ناقصا اما كونه
هذا فلما هو واما كونه ناقصا فلعدم ذكر بعض الاشياء
الذاتيات في الرسم القياسي فليس على قسمين تام ومهم
اما لرسم التام فهو الذي تركب عن جنس الشيء واما
اللازمة كما يكون ان الضاحك تعريف الانسان
اما كونه رسما فلان رسم الدارثا ولما كان
التعريف بالخاصة اللازمة التي هي من انما

كان تعريفا بالاشياء اما كونه تاما فالحقق المشابهة
ومن احد التام من جهة انه وضع فيه الجنس القريب
وقيد بامتحان الشيء وهو الضاحك واما لرسم
الناقص وهو الذي تركب عن صفتين يحقق
حملهما حقيقة واحدة لاكل واحدة منهما لا يحقق
بحقيقة واحدة كقولنا في تعريف الانسان انه ماش على
قد يحس برض الاطباء وادى البشرية مستقيم القامة
صحاك بالطنع فان جملة هذه الامور صفة حقيقة
بالانسان لا غير بخلاف كل واحد منها لوجود البعض
في غيره ايضا اما كونه رسما فلما من ان انما حقيقة اللا
من ان الشيء فيكون تعريفا بالاشياء الذي هو الرسم
واما كونه ناقصا فلعدم ذكر بعض اجزاء الرسم
بحقيق المشابهة بالحد التام كتحققها بين الرسم التام

والحد التام **قال** القضايا القصيدة قول الصحيح ان
لغايله انه صادق فيه او كاذب هي اما حجية كقولنا
زيد كاذب واما شرطية متصلة كقولنا ان كانت الشمس
طالقة فالنهار موجود واما شرطية منفصلة كقولنا العذ
اما ان يكون زوجا او فردا **قول** لما فرغ من القول الشارح
شرح في بيان الوجه القضايا بالمرتبة الموصلة الى
الصدق تبقى والعقيدة قول يقع ان يقال لغايله انه
فيه او كاذب فيه فهو الذي يسمى بعقيدتهم جزاء القول
هو المركب سواء كان لفظا مركبا كما في القضية المنفصلة
او مفهوما عقليا مركبا كما في العقيدة المتعقولة وتكون
القول جنس شيئا دل الاقوال التامة والناقصة قوله
يقع ان يقال لغايله انه صادق فيه او كاذب فيه
يخير بين الاقوال الناقصة الانشائيات من الا

والشئ الاستشهاد وغيره وهي اي القضية معينة
فتميز بها حجية والآخر شرطية لان الحكم
وبه في القضية ان كانا مفردين فالعقيدة حجية
والا فالعقيدة شرطية وفيه نظر لان الحكم علمية
لا يلزم ان يكونا مفردين في الحجية كما تقول زيد
قائم وان كانا مجتمعين فالعقيدة شرطية مثال
الحجية زيد كاذب والشرطية اما متصلة وهي التي
يحكم فيها بصدق قضية او لاصدقها على تقدير
قضية اخرى وهي موجبة ان حكم فيها بصدق القضية
على تقدير صدق قضية اخرى كقولنا ان كانت
الشمس طالقة فالنهار موجود او سالبة ان حكم فيها
سلب صدق قضية على تقدير قضية اخرى كقولنا
ان كانت الشمس طالقة فالليل موجود واما شرطية

منفصلة وهي التي يحكم فيها بالشيء في بين القسيتين
 حكم فيها بالشيء في إيجاباً فالقضية المنفصلة موجبة
 كقولنا العدد دائماً أن يكون زوجاً وفرداً وإن
 حكم فيها بالشيء في سلباً فالقضية المنفصلة سالبة
 كقولنا ليس ما أن يكون الإنسان اسوداً أو كذا
قال والخبر الأول من المحلية يسمى موضوعاً والثاني
 محمولاً والخبر الأول من الشرطية يسمى مقيداً والثاني
اقول والخبر الأول أي المحكوم عليه من القضية الكلية
 يسمى موضوعاً لأنه إنما وضع لأن يحمل عليه شيء والخبر
 الثاني أي المحكوم به منها يسمى محمولاً لأنه إنما وضع
 لأن يحمل على شيء والنسبة التي يربط بها المحمول
 بالموضوع تسمى نسبة حكمية ولم يذكر المصنف الخبر
 الآخر والخبر الأول من القضية الشرطية يسمى مقيداً

لقد في الذكر والخبر الثاني في تسمى منها تألياً لكونه تألياً
 أو هو من التلوي بمعنى التبع **قال** والقضية أما موجبة
 كقولنا زيد كاتب أو أما سالبة كقولنا زيد ليس كاتب
اقول مقسم القضية ثانياً إلى موجبة وسالبة لأن
 تلك النسبة التي ذكرنا ما أن كانت حاكمة بان إعمال
 الموضوع محمول فالقضية موجبة كقولنا زيد كاتب
 وإن كانت حاكمة بان إعمال الموضوع للمحمول
 فالقضية سالبة كقولنا زيد ليس كاتب **قال** وكل
 واحد منهما إما مخصوصة كما ذكرنا أو محصورة
 وهي أما كلية سورة كقولنا كل إنسان كاتب
 ولا شيء من الإنسان كاتب وأما خبرية سورة
 كقولنا بعض الإنسان كاتب وبعض الإنسان ليس
 كاتب وأما أن لا يكون كذلك يسمى متمكناً

الانسان كاتب الانسان ليس ككاتب **اقول**
كل واحد من العقيدة الموجبة والسالبة اما ان يكون
محموضته او محصورة كلية او جزئية او محتملة لانه
ان كان الموضوع في العقيدة شخصاً معيناً فالعقيدة
محموضته كما ذكرنا في مثال الموجبة فالسالبة نحو
كاتب وزيد ليس بكاتب اما سلبيتها محموضته فليس
موضوعها وقد يقال لها شخصية لكون موضوعها
معيّناً وان لم يكن موضوعها معيّن اى لا يكون
موضوع العقيدة شخصاً معيناً فربما بل يكون معين
كلياً فان بين كتيه افراد الموضوع من الكلية
فالعقيدة محصورة ومسورة اما كونها محصورة
فلخص افراد موضوعها اما كونها مسورة فلا شأنا
على السور الذي هو اللفظ الدال على كتيه افراد الموضوع

حاصراً لها ومحيطاً بها والسور ما هو من البلد
لما اشبه محيط البلد فذلك في المحيط افراد الموضوع
وهذه المحصورة اما ان يحكم فيها على كل افراد
على بعضها وعلى التقديرين اما بالاجاب السلب
فان كان الاول فالعقيدة محصورة كلية
موجبة كقولنا كل انسان كاتب او سالبة كقولنا
لا شيء من الانسان بكاتب والسور في الكلية
الموجبة نحو زيد كل في الكلية السالبة نحو لا شيء
ولا واحد كما ذكرنا وان كان التالي اى كان
الحكم في العقيدة على بعض الافراد فالعقيدة
مسورة موجبة كقولنا بعض الانسان كاتب
او سالبة كقولنا بعض الانسان ليس بكاتب
والسور في العقيدة الجزئية الموجبة نحو بعض

فقط وفي البرهنة السالفة نحو ليس بعض بعض ليس كل
وان لم يكن كذلك أي ان لم يكن الموضوع في
العقيدة يسمى مقوله لا محال بيان كية الافراد
حكم عليها فاذا القسمة مسئلة كانت الشئ في الشئ
لا يقال ان العقيدة الطبيعية خارجة عنها فلا
يحصر لا نقول الكلام في القضايا المعقولة
العقيدة الطبيعية ليست معتبرة في العلوم لعدم
اشاها فخرجوها عن التقسيم لا يحل بالاختصار **قال**
والمتصلة اما لزومية كقولنا ان كانت الشمس
فالنهار موجود واما اتفاقية كقولنا ان كان
الانسان ناطقا واما حارنا حتى والمنفصلة اما
حقيقة كقولنا العدد امار زوج او فرد واما
الجميع والمحمول واما مائه الجميع فقط كقولنا

هذا الشئ اما شجر او حجر او اما شئ محمول فقط كقولنا
اما ان يكون في البحر او لا يعرف **اقول** لما فرغ من تقسيم
الحلية لشرع في تقسيم شرطية سواء كانت مقولة
او منفصلة اما شرطية لمصلحة فتقسم الى قسمين احدهما
لزومية والاخرى اتفاقية لان صدق التالي كان
على تقدير صدق وقوع المقدم العلامة عن ان المقدم
توجب ذلك فالعقيدة متصلة لزومية المراد منها بالعلامة
ميننا نسبة تسليمها بمعلولية المقدم التالي كانه
معلولية والتضائيف اما لعلية كقولنا ان كانت الشمس
طالقة فالنهار موجود فان طلوع الشمس عليه لوجود
النهار اما المعلولية فلكقولنا كلما كان النهار موجود
ان كانت الشمس طالقة فان وجود النهار معلول
لطولع الشمس بالتضائيف فلكقولنا ان كان نيدا

بالعمر ونعم و ابنه وان كان صدق التالي ^{على} الصدق
تقدير صدق المقدم لا لعلاقة مذكورة بل على سبيل
الاتفاق فالقضية متصلة اثباتية كقولنا ان كان
الانسان غاطفا فالحمار ماسوق فانه لا علاقة بين الحقيقة
والانسان بالمعنى حتى يجوز العقل استلزام ما يطبقه
وما يحق به بل واقف الطرفان على سبيل صدق
فيها واما نظرية فتقسم على ثلثة اقسام حقيقة وما يطبق
وما لا يحل لانه ان كان الحكم في القضية بالشا في بين
خبرتها في الصدق والكذب معا فالقضية منفصلة
كقولنا العدد اما زوج واما فرد فانه حكم في ^{للقضية} ^{ما} ^{هـ}
بامتناع اجتماع الزوج والفرد على العدد الواحد
وامتناع اربعة اشياء معا عنه وانما سميت حقيقة
لان الشا في بين خبرتها استدلالا في خبرتها

الا خبر لمن لانه يوجد الشا في بين خبرتها في الصدق
والكذب معا وما ليس بالاحقيقة لا بفضل
وان كان الحكم في القضية بالشا في بين خبرتها في الصدق
فقط فالقضية ما الله المجمع كقولنا هذا الشيء اشجر
وهو اذ فانه حكم في هذه القضية في الشا في بين خبرتها
في الصدق لان الكذب يجوز ان يكون الشيء لا خبر
ولا مدر ولا اشجر او انما سميت ما الله المجمع لانها
على منع المجمع بين خبرتها في الصدق فان حكم في
بالشا في بين خبرتها في الكذب فقط لان الصدق
فالقضية ما الله المجمع كقولنا زيد اما ان يكون
العجز او لا يغرق فانه حكم في هذه القضية بالنسبة
ممن ان لا يكون في العجز وممن ان يغرق لا ممن
يكون في العجز ولا يغرق لجواز ان يكون في العجز

ولا يفرق واما سميت بالحقه المخلو لاشتمالها على
 المخلو من خبرها في الكذب **قال** فقد يكون منفصلا
 ذوات اجزاء كقولنا العدد انا زيدا او ناقص
 او مساو **اقول** المنفصلات المذكورة تتركب
 واحد منها عن خبرين غالبا كما هو قد يتركب من
 من خبرين اما المنفصلة بحقيقة كقولنا العدد انا
 او ناقص او مساو فانه حكم فيها بان في المجموع
 لا يجمع على العدد ولا يخالف العدد عن احد منها
 نظر لان عين احد اجزاء الحقيقة يستلزم تقييد الآخر
 لا مشاع الجمع وبالعكس لا مشاع الخلق فان كسر
 الحقيقة من ثلثة اجزاء فضا عد يلزم ان يخلط لانه
 في المثال المذكور وهو قولنا العدد انا زيدا او
 او مساو يلزم ان يستلزم كونه زيدا كونه ناقصا

ويستلزم كونه غير ناقص كونه مساويا مشع ان
 يستلزم كونه زيدا كونه مساويا وقد كان منها
 منع الجمع لكون المنفصلة حقيقة في الحلف ايضا
 يلزم ان يستلزم كونه غير زيدا كونه ناقصا يستلزم
 كونه ناقصا كونه غير مساو مشع من ان يستلزم كونه
 غير زيدا كونه غير مساو وقد كان منها منع الخلق ايضا
 لكون المنفصلة حقيقة في الحلف لالحال في الحقيقة
 تتركب من حلتين منفصلتين كقولنا العدد انا ان
 مساويا لذلك العدد او زيدا عليه او ناقصا
 والجزء الثاني في قوله زيدا او ناقصا هو **الجزء الثاني**
 الاول حلتية والاصل فيه العدد انا مساو لـ
 العدد او غير مساو له لكن اذا لم يكن مساويا له
 كان زيدا عليه او ناقصا عنه فلما كان **المنفصلة**

في قوله تلك المحلية اقيم مقامها فظن انها مركبة
 اجزاء ولكنها باحقيقه مركبة من المحلية والمنفصلة
 فلا يركب بحقيقة الا من خرج يدين وكذا ما نشأه التحول
 ما لاه الجمع فانه قد تتركب عن مثله اجزاء فصلا
 وليا منها قول لا يلحق بهد المتخلف فيطلب في
 المطولات **قال** الشافعي هو اختلاف القسيتين
 بالاجاب والسلب بحيث يعقبنى لذاته ان يكون
 احدهما صادقا والاخرى كاذبة كقولنا زيد كاذب
 وزيد ليس بكاذب **اقول** من الاصطلاحات المنطقية
 المذكورة الشافعي هو اختلاف القسيتين بالاجاب
 والسلب بحيث يعقبنى لذاته ان يكون احدهما
 احدي القسيتين صادقا والاخرى كاذبة كقولنا
 زيد كاذب زيد ليس بكاذب فان ما بين القسيتين

اختلاف بالاجاب والسلب اختلاف يعقبنى لذاته
 ان يكون احدهما صادقا والاخرى كاذبة ^{حسب}
 الواقع قوله اختلاف جنس شيئا والاختلاف الواقع
 بين قسيتين مفردين من مفرد وقصية وقوله
 قسيتين اخرج الاختلاف الواقع بين المفردين
 مفرد وقصية وقوله بالاجاب السلب اخرج
 الاختلاف بالانفصال والاختلاف بالانفصال
 بالكيفية والجزئية والاختلاف بالعدول ^{لحقيقه}
 او غير ذلك وقوله بحيث يعقبنى اخرج ^{اختلاف}
 بالاجاب السلب لكن لا بحيث ان يعقبنى
 صدقا احدهما كاذبا والاخرى جوزيد كاذب
 وزيد ليس بتجرك لانهما صادقان وقوله
 لذاته يخرج الاختلاف بالاجاب والسلب

مشت و صحت را تفتیش و ادا
و صحت بیاضی و جمیع اوقات

خداوند خدایا که در این کتاب

اما ان يكونا مخصوصتين او محصورتين ومطلبتين فان
كاشا مخصوصتين فلا يحقق الشاغل الابدانها
في ثنائى وحدتها اول وحدة الموضوع لا تهاوا
في نغ الوحدة لم تها قضا خوريد قايم وعمر وقايم
والثانية وحدها اول اولها خلقها فيها لم تها قضا
خوريد كاست زيد ليس شاع والثالثة وحدة
الزمان اول اولها خلقها فيها لم تها قضا خوريد قايم
ليلا يري ليس قايم نهار اول الرابع وحدة المكان
اول اولها خلقها فيها لم تها قضا خوريد قايم في الله
زيد ليس قايم في السوق والخامسة وحدة
اول اولها خلقها فيها لم تها قضا خوريد اب لغو
ليس اب ابكرو الستة وحدة القوة والفعل
اول اولها خلقها فيها بان يكون نسبتة في احد هياها

والاخرى بالفعل قنا فمنا نحن المحمدي الذي سكرى
 بالقوة المحمدي الذي ليس مسكرا في العفل والسابقة
 وحدة الكل والجزء لانه اذ لو اختلفا في الكل والجزء لم
 يتحقق الشاخص نحو الرخي اسودا في بعضه والرخي في
 ما اسودا في كله والثامنة وحدة الشوط لعدله ^{الخاص}
 بين العقيتين عند اختلاف الشوط والشوط لقونا
 الحسب معترف للبصر في شوط كونه ايضا الحسب معترف
 للبصر لشوط كونه اسودا اذ عرفت هذا فاعلم
 ان العقيتين اذا كانتا حديهما موجبة كلية في
 ان يكون الاخرى سالبة خبرية واذ كانتا حديهما
 سالبة كلية كانت الاخرى موجبة خبرية فنقيض ^{الموجبة}
 الكلية بمناهي السالبة خبرية كقولنا كل انسان ^{حيوان}
 وبعض الانسان ليس بحوي فانقيض السالبة الكلية

امنا بالاجته

امنا هي الموجبة الخبرية كقولنا لاشي من الانسان
 بحويان وبعض الانسان حيوان ولمنه ^{اشي}
 في المحصورات والمحمول ان يراو المصاعدا في قوله
 لنقيض الموجبة الكلية لانه يبيننا ليس في موصفه
 واما موصفه بعد تحقق المحصورات **قال**
 فالمحصورات لا يتحقق الشاخص منها ^{اشي} الا لاجله
 في الكلية والخبرية لان الكليتين قد يكونان كقولنا كل
 انسان كاتب ولاشي من الانسان بكاتب
 والخبريتين قد تصدقان كقولنا بعض الانسان
 كاتب وبعض الانسان ليس بكاتب **اقول** ان ^{كاتب}
 العقيتين المتشاكضتان محصورتين لا يتحقق
 الشاخص منهما الا بعد اختلافهما في الكلية ^{اشي}
 الكلية والخبرية بان يكون احديهما كلية والاخرى

خبرية واما يكون بعد اتفاقهما في الوحدات كقوة
 فلو قيل بعد قوله في الكلية بقوله ايضا كان او لم يكن
 اشارة اليه اعني الى اتفاقهما في الوحدات المذكورة
 واما قلنا انه لم يحقق التناقض في المحصورتين الا بعد
 احتياط فمما في الكلية والخبرية لان الكلمتين قد كان
 كقولنا كل انسان كاتب ولا شيء من الانسان ^{كانت}
 والخبرين قد تصدقنا كقولنا بعض الانسان ^{كانت}
 وبعض الانسان ليس بكاتب ففقيض الكلية خبرية
 لا كلية وبالعكس اعني نفقيض خبرية الكلية لا خبرية
 وان كانت القضايا محلتين فحكم المحصورات
 لان المحلات من المحصورات في الحقيقة من حيث
 انها في قوة الخبريات **قال** العكس ان يصير
 الموضوع محمولاً والمحمول موضوعاً مع بقاء ^{كتاب}

والسلب

والسلب المتقدم والكذب بحال **اقول** ^{من}
 ان اصطلاحات المذكورة العكس هو عبارة عن
 يصير الموضوع محمولاً والمحمول موضوعاً مع بقاء
 اي السلب لا يجاب بحال اي ان كان الاصل هو
 كان العكس ايضاً كذلك ان كان سلباً كان العكس ^{سلباً}
 مع بقاء التقدم والتكذيب اي ان كان الاصل ^{صادقاً}
 باو شي وجه كان العكس كذلك ان كان العكس كذلك
 كما اذا اردنا ان نعكس قولنا كل انسان حيوان
 الجزء الاول ثانياً والثاني اولاً قلنا بعض الحيوان
 انسان واذا اردنا ان نعكس قولنا لا شيء من الانسان
 محمّل قلنا لا شيء من محمّل با انسان ولو قال المصنف ^{بعض}
 وموجع الخبر الاول من القضية ثانياً والخبر الثاني
 او لا كان اصواب لان ما هو الموضوع لا يكون محمولاً

وما هو المحمول لا يكون موضوعاً أصلاً ولين سلطاناً
 لكن يخرج عن التعريف عكس الشرطية وإنما اعتبرها
 السلب الإيجاب لا أنهم يتبعوا القضايا فلم يردوا
 في الأكثر بعد جعل المذكور صادقة لازمة للأمور
 في السلب الإيجاب وإنما اعتبرها الصدق لأن
 العكس لازم للقيضية ولو فرض صدقاً بدون صدق
 والعكس يلزم صدق المذوم بدون الصدق اللازم
 وهو مستحيل ولم يعتبرها الكذب لأنه لا يلزم من
 كذب المذوم كذب اللازم فإن قولنا كل حيوان
 إنسان كاذب مع صدق كسبه الذي هو قولنا
 الإنسان حيوان فعلى قول المتأخر الكذب لا يكون
 إلا خطأ **قال** والموجبة الكلية لا ينكسر كليتها ولا يصدق
 قولنا كل إنسان حيوان ولا يصدق كل حيوان إنسان

بل ينكسر

بل يعكس سلبية لانا إذا قلنا كل إنسان حيوان
 يصدق بعض الحيوان إنسان فاما شيئاً موضوعاً
 بالإنسان الحيوان فيكون بعض الحيوان إنسان
أقول القضية التي يكون موجبة كلية لا يلزم أن تنكسر
 بل تلزم عكس موجبة جبرته إذا عدم انعكاسها كلية فلا
 فيقتضي مادة يكون المحمول فيها أتم من الموضوع عنه
 إلا انعكاس تلزم صدق الاحض على كل الأعم مجال
 مثلاً يصدق قولنا كل إنسان حيوان ولا يصدق كل
 حيوان إنسان واللازم أن يصدق للإنسان الذي
 هو الاحض على كل الحيوان الذي هو الأعم مجال
 وأما انعكاسها جبرته فلانا إذا قلنا كل إنسان حيوان
 فشيئاً موضوعاً بالإنسان الحيوان وهو
 الإنسان فيكون بعض الحيوان إنسان ^{بكره}

في تعيين الحكماء خبرية والاولى منه ان يقال
 فيه اذ صدق كل انسان حيوان لزم ان يصدق
 بعض الحيوان انسان والا لصدق لقيضة وهو
 لا شيء من الحيوان بانسان فيلزم المنافاة بين
 الانسان والحيوان فيصدق ليس بعض الانسان
 حيوان وقد كان الاصل كل انسان حيوان ^{خلف}
 او نعم ذلك النقيض الى الاصل لشيء سلب الشيء
 نفسه وهو محتمل ويجعله كبرى وكذا نقول كل انسان
 ولا شيء من الحيوان بانسان شيء منه الشكل الاول
 لا شيء من الانسان بانسان وهو محتمل **قال** وانه
 الخيرية تنعكس به هذه الحجة ايضا **قول** لقيضة
 الموجبة الخيرية ايضا تنعكس موجبة خبرية كما ان
 الكلية تنعكس اليها والحجة بينهما كالخجة التي ذكرناها

فيها فانه اذ صدق بعض الحيوان انسان يلزم
 لصدق بعض الانسان حيوان لانما نجدها شيئا
 موضوعا بالحيوان والا لانسان فيكون بعض الانسان
 حيوان او نقول على تقدير صدق قولنا بعض الانسان
 يلزم ان يصدق بعض الانسان حيوان والا لصدق
 لقيضة وهو لا شيء من الانسان حيوان ^{شئ} ويكره
 لا من الحيوان بانسان وقد كان الاصل بعض
 الانسان هو اختلف او نعم هذا اللازم الى الاصل
 يلزم سلب الشيء عن نفسه كما **قال** والسالبة الكلية
 تنعكس كلية وذلك بين نفسه فاذا اصدق لا شيء
 من الانسان محج صدق لا شيء من الحيوان **اقول**
 السالبة الكلية يلزم ان تنعكس سالبة كلية ذلك
 الحكماء الى السالبة الكلية بين مقبنة لا بد

صدق لا شيء من الحجر بانسان يلزم ان لا يصدق
 من الانسان بحججه والصدق يقتضيه من بعض الناس
 حجر وسعكس الى قولنا بعض الحجر انسان قد كان الا
 لا شيء من الحجر بانسان هذا خلف ونظم النظم
 وهو بعض الانسان حجر الاصل لشيء السلب الشيء
 عن نفسه لكنه بعض الانسان حجر ولا شيء من الحجر
 يخرج من الشكل الاول بعض الانسان ليس بانسان و
 مستحيل لصدق قولنا كل ما هو انسان بالفورة
قال والسالبة المجزئة لا عكس لها لزوماً لا يصدق
 بعض الحجر بانسان ولا يصدق عكسه **اقول**
 والسالبة المجزئة لا يلزم ان يعكس الا لا تقتضي
 يكون الموضوع فيها اعم من المحمول فيصدق سلباً
 الا حصص عن بعض الا اعم ولا يصدق سلباً الا اعم

بعض الا حصص

عن بعض الا حصص لا يمكن ان يستلزم اعم فان
 مثلاً بعض الحيوان ليس بانسان كما لا يصدق غيره لصدق
 ولا يصدق عكسه وهو بعض الانسان ليس بحجر ان
 يقتضيه وهي كل انسان حيوان والا لوجد الكل حيوان
 الحجر فهو محتمل واما في بقوله لزوماً لانه قد يصدق
 في بعض المواضع مثلاً يصدق بعض الانسان ليس بحجر
 ويصدق عكسه ايضا وهو بعض الحجر ليس بانسان **قال**
 القياس قول مؤلف من اقوال متى سلمت لزوم عنها
قول آخر اقول المطلوب الاعلى من الاصطلاحات المنطقية
 المذكورة القياس سموه بانه قول مؤلف من اقوال
 متى سلمت لزوم عنها اعم عن تلك الاقوال لانهما
 قول آخر كقولنا العالم متغير وكل متغير حادث فانه
 مركب من قولين في اسمنا لزوم عنها لانهما قول آخر

وهو العالم حادث والمراد من القول انهم منكم
 معقولا ومعقولا والمراد من القول انهم منكم
 ليشاؤول القياس المذاهب من قولين: القياس المذاهب
 من قول فوق اثنين فالقول الواحد لا يستقيم قياسا
 لزوم عنه لاداة قول آخر كالعكس المستوي عكس التقييد وقوله
 متى سلمت بشير الى ان تلك الاقوال لا يلزم ان تكون
 مستقلة في نفسها بل لزوم ان يكون بحيث لو سلمت
 عنها لاداة قول آخر ليدخل في تعريف القياس الذي
 مقدما صادقة والذي مقدما كاذبة كقولنا كل
 انسان حمار وكل حمار فان يمين القولين
 كانا في نفسها كاذبتين الا انهما بحيث لو سلمنا
 عنها ان كل انسان حمار وقوله لزوم عنها تحيز غير
 الاقوال والتسليم لاداة وان سلمت فدها بها لكن لا يلزم

ان يلزم عنها شئ اخر لا مكانا لثقل في دلولا عنها
 لاداة تحيز عن القياس الذي يلزم عنه بالتسليم قولنا اخر لاداة
 بواسطة مقدمه اجنبية كافي لقياس المساواة وهو ما تكرر في قولين
 يكون متعلق بمحمول لاداة موضوع الاخر كقولنا مساو **ب**
ب مساو **ب** فان يمين القولين يتبين ان مساو **ب**
 لاداة تماثل ب مقدمته جنيته وسي ان كل مساو للمساو
 للشئ مساو لذلك الشئ واما قال من يقول ولم يقل مقدمته
 لاداة يلزم الدور لان المقدمه قد عرفنا بانها جعلت غير ان
 فاحذ القياس في تعريفها ولا اخذت من ايضا في تعريفها
 لزوم الدور **قال** وهو اما ان يقرن كل جسم مركب كركب
 تشوا ما يشاء في كقولنا ان كانت الشمس طالعة فالتما موجود
 لكن التما ليس موجودا لست بطالعة **قوله** القياس شمل
 قسما في انهما شئ لانه ان لم يكن هذين الشئين في نفسهما

في القياس بالفضل فهو اقرب الى كونه كل جسم له فضل وكل لطف
 تحدث كل جسم تحدث لان كان عين الشيء ونقيضها مذكورا
 بالفضل فهو اشتباهي كقولنا ان كانت الشمس طالعة فالنهار
 لكن النهار لا يوجد فالشمس طالعة وانما الشمس الاول اقرب
 لكون الحدود فيه مقترنة مستثناة وانما هي الماشي اشتباها
 لاشتماله على اداة الاشتباها والمراد من عين الشيء او نقيضها
 مذكورا في القياس هو ان يكون طرفا ما او طرفا نقيضها مذكورا
 بالترتيب الذي في الشيء **قال** والمشتك المكبرتين مقتضى القياس
 وضاعداً يسمى حداً اوسطاً وموضوع المطلوب يسمى حداً صغيراً
 ومحمولاً يسمى حداً اكبراً والمقدمة التي فيها الاضغري يسمى الضغري
 والتي فيها الاكبر يسمى الكبري وبنية التاليف من اقرب الى
 والكبري يسمى شكلاً والاشكال اربعة لان اتحاد الاوسط
 محمولاً في الصغري وموضوعاً في الكبري فهو الشكل الاول

وان كان بالعكس فهو الشكل الرابع وان كان موضوعاً فيها
 فهو الشكل الثالث او محمولاً فيها فهو الشكل الثاني في هذه الاشكال
 الاربعة مذكورة في المنطق **قال** اعلم ان المشترك المسمى
 بمقدمة القياس وضاعداً يسمى حداً اوسطاً وتوسط بينه في المطلوب
 سواء كان موضوعاً او محمولاً او مقدماً او تأليفاً قد قرئنا
 انما موضوع المطلوب يسمى حداً اصغر لانه احصى في الطلب
 والا حصى قبله او فيكون اصغر ومحمول المطلوب يسمى حداً
 اكبر لانه اعلم في الغالب والاعم اكثر افراداً ويكون الكبري والمقدمة
 من مقدمات القياس التي فيها الاضغري يسمى الصغري ^{سماها}
 على الاضغري في ذات الاضغري وبذلك ليس الاضغري
 والمقدمة التي فيها الاكبر تسمى الكبري لاشتمالها على الكبري
 فيكون ذات الاكبر وبذلك ليس الاضغري الكبري في اقرب
 الصغري بالكبري في الايجاب والسلب في الكبري والوجوب

يسمى قرينة وضرباً ولم يذكر المقعره او حينية التاليفي
الحاصلة من قمران الصغرى والكبرى تسمى شكلاً والاشكال
اربع لان الحد الاوسط ان كان محمولاً في الصغرى فهو
في الكبرى فهو الشكل الاول نحو كل **ج** وكل **ب** وان **ج** هو
ان يعكس اي ان كان موضوعاً في الصغرى فهو
الكبرى فهو الشكل الرابع نحو كل **ب** فكل **ج** فبعض **ج**
وان كان الحد الاوسط موضوعاً فيها اي في الصغرى الكبرى
نحو كل **ب** فبعض **ج** فبعض **ج** فهو الشكل الثالث وان
محمولاً في الصغرى الكبرى نحو كل **ج** فبعض **ب** فبعض **ب**
من **ج** فهو الشكل الثاني من الاشكال الاربعة المذكورة
في المنطق **قال** والنحل الرابع منها يعيد عن الطبع جدا
يرد الى الاول يعكس الكبرى والثالث يرد الى يعكس الصغرى
يرد الى يعكس القرينة او يعكس المقدمتين جميعاً والشكل البين

في الاشكال هو الاول الذي الطبع سليم ومكمل تميم لا يحتاج
روايتها الى الاول والثاني انما هي عند خدات من عدمه
والايجاب **قول** من هذا الاشكال البار بقية المذكورة
الرابع ومولع عن الطبع جدا ولا يحصل المطلوب منه
الا بالتقصير انما يحصل بالاشكال الباقية بالتيسر ومن هذا
الباقية ما هو اقرب الى الطبع هو الشكل الاول والثاني
اعني الثاني والثالث والرابع روي عن الاشكال الى الاول
الطبع سليم ومكمل تميم لا يحتاج روي الشكل الثاني الى الاول
اقرب الباقين اليه شاركة اما في الصغرى فهي اشرف المقدمتين
لاشتمالها على موضوع المطلوب الذي هو اشرف المحمول
المحمول انما يطلب لاجل ذلك وعلم ان الشكل الثاني انما هي عند خدات
مقدمة تاء اي الصغرى والكبرى فيه تخمين لا يوجب السلب
اي اذا كانت حديهما موجبة الاخرى سالبة والا لكان

اما مرتين او سالتين واما كان تحقيق الاختلاف في
 اما اذا كانت مرتين فلانه يصيد كل انسان حيوانا
 وكل ما طق حيوان والحق الايجاب اذا بدلت الكبرى
 بقولنا وكل فرس حيوان كان الحق السلب واما اذا كانت
 سالتين فلانه يصيد لاشي من الانسان كجورلا
 من الفرس كجورلا السلب لو بدلت الكبرى بقولنا لا
 من الناطق كجورلا الحق الايجاب بخلاف ما اذا وجد
 بين المقدمتين بالايجاب والسلب ومع هذا الشرط يترك
 كلية الكبرى في هذا الشكل ولا لا حلف الشبهة بقولنا لا
 من الانسان بفرس وبعض الحيوان فرس والحق الايجاب
 ولو قلنا بعض الصايل فرس كان الحق السلب في هذا
 على تقدير ايجاب الكبرى واما على تقدير سلبها فلان
 يصيد قولنا كل انسان حيوان وبعض الحيوان

والحق الايجاب اذا قلنا بعض الحيوان ليس كجورلا
 السلب لم يذكر المقدمتين الشرط **قال** والشكل الاول
 الذي جعل معيار العلوم فهو وبنيت ليعمل دستور
 ومنه المطلوب شرط اشراج ايجاب الصغرى كلية
 الكبرى ضرورية المشبهة بقية الصغرى الاول كل جسم
 وكل مؤلف محدث فكل جسم محدث الاشكال كل جسم مؤلف
 ولاشي من المؤلف بقديم فلاشي من الجسم بقديم الاشكال
 بعض الجسم مؤلف وكل مؤلف حادث فبعض الجسم حادث
 الرابع بعض الجسم مؤلف ولاشي من المؤلف بقديم
 فبعض الجسم ليس بقديم **قال** لما كان الشكل الاول بين
 اصلا والباقي مرتبة اليه ولهذا ما جعل معيار العلم
 الا في الكليات والباقي منها مع ضروره دون غيره كجورلا
 دستور اى قاضيا لشيء منه المطلوب موضحا لغيره

وضروية الشجرة اربعة لان القسم العقليتي يفتقر الى
 ستة عشر سقط منها اثني عشر كما عرفت في الملاحظات
 اربعة اضر بالضر الاول هو ان يكون من موجبتين كلتين
 والشيء موجبة كلية كقولنا كل جسم مؤلف وكل مؤلف محدث
 شئ كل جسم مؤلف محدث والضرب الثاني ان يكون من
 كلتين والكبرى سالبة والشيء سالبة كلية كقولنا كل
 مؤلف ولا شئ من المؤلفات قديم شئ لا شئ من
 قديم والضرب الثالث ان يكون من موجبتين والضرب
 جزئية والشيء موجبة جزئية كقولنا بعض جسم مؤلف
 وكل مؤلف حادث شئ في بعض الجسم حادث والشيء
 الرابع ان يكون موجبة جزئية صغرى وسالبة كلية كبرى
 والشيء سالبة كقولنا بعض جسم مؤلف ولا شئ من
 قديم شئ بعض الجسم قديم ومن هذا يعرف ان

جزئية

الصغرى

الصغرى في كلية الكبرى شرط في الشئ الاول والا
 الشئ اما الاول فلانه يصدق لاشئ من الانسان
 وكل فرس حيوان والحق الايجاب اذا بد لنا الكبرى
 وكل فرس صاقل كان الحق السلب اما الثانية فيصدق
 كل انسان حيوان وبعض الفرس كان الحق السلب واذا قلنا
 بعض الحيوان صاقل كان الحق الايجاب **قال** القليل
 اما مركب من جملتين كما مر واما من متصليتين كقولنا كل ان
 الشمس طالعة فالنهار موجود وان كان النهار موجودا
 فالارض مضيئة شئ ان كانت الشمس طالعة فالارض مضيئة
 واما من متصليتين كقولنا كل عدد فهو امار زوج واما
 وكل زوج امار زوج الزوج الزوج الفرد شئ العدد
 امار فرد الزوج الزوج الزوج الفرد امار من جملة
 ومقتضى كقولنا كلما كان هذا انسان فهو حيوان

خلف

حيوان من جنس كذا كان هذا الانسان فهو جسم واحد
 ومنفصله كقولنا كل عدد فهو اما زوج واما فرد وكل
 زوج فهو منقسمين متساويين من جنس كل عدد واما فرد
 او غير متساويين واما من منفصله ومنفصله كقولنا
 كان هذا الانسان فهو حيوان اما ابيض او اسود
 كذا كان هذا الانسان فهو اما ابيض او اسود **اقول**
 لما قسم المصنف العيس من قبل الى الاقراني والاششاني
 اراد ان يكون كل واحد منهما من جنس شئ تتركب
 فقال العيس الاقراني اما ان تتركب من مقدمتين
 جمليتين كمن قولنا كل جسم مؤلف وكل مؤلف مؤلف
 فان كل من جنس المقدمتين جمليتين واما ان تتركب
 من مقدمتين خطيتين مقصديتين كقولنا ان كانت الشمس
 طالعة فالنهار موجود وان كان النهار موجودا

وكل حيوان

فالارض

فالارض من جنس شئ من جنس شئ من جنس شئ من جنس شئ
 الشمس طالعة فالارض من جنس شئ من جنس شئ من جنس شئ
 لا الشاقيان كما ذكر في المخطوطات واما تتركب من جنس شئ
 منقسمين كقولنا العدد اما زوج او فرد وكل زوج فهو اما
 الزوج او زوج الفرد من جنس شئ من جنس شئ من جنس شئ
 او زوج الزوج او زوج الفرد واما ان تتركب من جنس شئ
 من مقدمتين جمليتين مقصديتين سواء كانت جمليتين صغري
 والمقصود كبرى او العكس كقولنا كذا كان هذا الشئ انسان
 حيوان وكل حيوان من جنس شئ من جنس شئ من جنس شئ
 والاخرى جمليتين كقولنا كذا كان هذا الشئ انسان فهو جسم
 ان تتركب من مقدمتين جمليتين مقصديتين سواء كانت
 الجمليتين صغري والمقصود كبرى او بالعكس كقولنا كل عدد
 زوج واما فرد وكل زوج فهو منقسمين متساويين من جنس شئ

المنفصلتين اللتين اولهما منفصلة والاخرى جملية فكلنا ^{كل}
 فلو افردوا وتقسيم متباينين اما ان يترك من منفصلة
 ومقدمة منفصلة سواء كان المنفصل صغيرا في المنفصل كبريا
 او بالعكس فكلنا كل ما كان في الشيء انسانا فوجوده ^{وكل}
 حيوانا اما بعض او اسود وبيع من ياتين ^{المتين}
 اولهما منفصلة والاخرى منفصلة فكلنا كل ما كان الشيء
 انسانا فهو اما بعض او اسود **قال** اما القياس الاستثنائي
 فالشرطية الموضوعية ان كانتا منفصلة فاستثنائية ^{المقدم}
 لشيء غير التالي او استثنائية لقيس التالي شيء نقيض ^{ان كانت}
 منفصلة فالاستثنائية غير احد الطرفين شيء نقيض ^{استثنائية}
 لقيس احد ما شيء غير **الآخر** ^{الاول} **قال** اما في بيان القياس
 شرعي في بيان القياس الاستثنائي فيقول القياس الاستثنائي
 مركب من ايمان بمقتضى اثنين احدهما شرطية والاخرى ^{منع}

احدهما

خبرها اي ثباته او نفيه فبموضع خبر الآخر ^{كاسا}
 منفصلة ومنفصلة اما ان كانت فكلنا ان كانت ^{كانت}
 فالتيها موجودا لكن الشئ القبيح ان النهار موجودا ^{قلت}
 لكن النهار موجودا شيء ان الشمس ليست لها بقية ^{كانت}
 منفصلة فكلنا وانما ان يكون العدد زوجا او فردا
 لكن العدد زوج شيء انه ليس زوجا لو قلت ليس زوج ^{فرد}
 وادعوت في القول الشرطية الموضوعية في القياس ^{استثنائي}
 ان كانت منفصلة فاستثنائية غير ^{المقدم} شيء غير التالي ^{الآدم}
 الحساس ^{الآدم} عن المذموم فيطيل الملازمة ^{استثنائية}
 شيء نقيض للمقدم ^{الآدم} وجود المذموم بدون ^{الآدم}
 الملازمة ايضا كما رايته في المثال الاول ^{ان كان الشرطية}
 الموضوعية في القياس الاستثنائي منفصلة فاستثنائية ^{استثنائية}
 سواء كان مقدما او تاليا شيء نقيض ^{الآدم}

ويستشأن نقيض أحدهما أي واحد بخبر من ذلك ^{الآخر} كذا في المتن
 لا مشاع الخلو بينهما كما رأيت في المثال الثاني عليك
 بالتأمل في المثالين المذكورين ^{فإن} إذا كانت ^{حقيقة} المنفصلة
 وإن شئت إن تلك البحث كما في المنفصلات
 فارجع إلى الرسائل المطبوعات **قال** البرهان ^{فإن}
 مؤلف من مقدمات يقينية لا شاع نقيض ^{لنصبت} أما
 فاقسام أوليات كقولنا الواحد نصف ^{الاشئين}
 والكل أعظم من الجزء ^{ما} ات كقولنا الشمس
 والنار محرقة وتجربات كقولنا السقمونيا ^{لحمها} مسهل
 وحسيات كقولنا نور القمر مستفاد من نور الشمس
 ومنتوات كقولنا محمد صل الله عليه وآله النبي
 وظهر المعجزة على يديه وقضايا قياساتها معها
 كقولنا الاربعة زوج بسبب وسطها ^{فإن} في الذين

وهو لا يشأ ممتسا ومن **اقول** من اصطلاحات النطق
 المذكورة أي التي يجب اختصارها عند الخوض في شيء
 من العلوم البرهان ويرسم منها أنه قياس مؤلف
 من مقدمات يقينية لا شاع اليقين كما مر من الأمثلة
 واليقين هو اعتقاد الشيء بأنه لا يمكن أن يكون ^{كذلك}
 مطابقا للواقع غير ممكن الزوال قوله لا يمكن أن يكون
 إلا كذا يخرج الظن وقوله مطابقا للواقع يخرج جهل
 المركب وقوله غير ممكن الزوال يخرج اعتقاد العقل
 اليقينية فاقسام منها أوليات وهي ما يحكم فيه ^{بالحسن}
 سواء كان من الحواس الخاصة أو الباطنة كقولنا
 الشمس شدة والنار محرقة كقولنا أن لنا وخواصها
 تجربات وهي ما يحتاج العقل فيه من خبر الحكم إلى
 تكرار المشاهدات مرة بعد أخرى كقولنا السقمونيا

مسئل الصغر على انه الحكم انما يحصل بواسطة المشاهدة
كثيرة ومنها الحسيات وهي لا تحتاج العقل فيمن
خرجت الحكم الى واسطة كمر الشاهادة كقولنا نور القمر
مستفاد من نور الشمس لاختلاف أشكاله النورية
اختلاف اوضاعه من الشمس قريبا وبعدا ومنها تتواتر
وهي ما يحكم فيه العقل في جزم الحكم بواسطة السمع من
جميع كثيرة استحالة العقل توافقه على الكذب كالحكم
على انه محمد اذ عني النبوة وظهرة المعجزة على يده ومنها
العقائيات التي قياساتها معها وهي ما يحكم العقل
فيه بواسطة حاضرات الغيب عن الدفن عند تصور
كقولنا لا رتبة زوج بسبب سط حاضرات الدفن
وهو الا لشا من يتبا ومن والوسطا ما يقرن
لانه عين يقال لانه كذا وكذا قال احد موقيا

مؤلف

مؤلف من مقدمات مشهورة واخطاه قياس
من مقدمات مقبولة من شخص معتقد فيه او مطبوعة
فياس مؤلف من مقدمات ينط منها النفس
او ينقص والمغالطة فياس مؤلف من مقدمات
شبهه بالحق او بالمشهورة او عن مقدمات
وتمسك كاذبة والعمدة هو البرهان لا غير ولكن
في اخر الرسالة **اقول** من الاصطلاحات المنطقية
المذكورة الجدل وهو قياس مؤلف من مقدمات
مشهورة كالمقدمات السليمة الصريحة
ترتيبها المستند المضموم وهو طاهر ومنه
الخطا في قياس مؤلف من مقدمات
مقبولة من شخص معتقد فيه او من مقدمات
مصنوعة والعرض مريب الناس فيها

مسقط

من الاوراق الايضاح

ما فی الایمان

المكتبة
 لجنه المعارف
 مصر
 خزانة
 محمد بن
 محمد بن
 محمد بن

15. 12. 1871

الحمد لله الذي جعل

مجلس

۳۶۷

عقبت نفسی
شیرین غنیمت
میداد الهی
کرامت و جلال
۱۳۴۲

الحمد لله الذي جعل في كل شيء
دلالة على قدرته وكرمه

الحمد لله الذي جعل
العلم نوراً والدين
هدى والعباد
مخلوقين له

مجلس

فایه مصالح مشکوه مشکوه علم اوله
 ویکای روشنی خجسته خوابگاه جریخ پایه کوه و لیلیها
 احله صخوه امله صنادید اراکیم شمه
 بزنگان روشنی بلال بزنگان گتیکاه لوح نقاشی
 لوح دیم نایم حاله اشب ماوشت اسب
 شمه باران سرکردن حیران سپید مدو شمه
 مناعل لعاب عروج و صعود شواحق سلم حریط
 منزل آب من بالارمش سرکوه زردبان کب
 چینه خافق سداد محذره اشتاب نخله افشار
 کیکه بلند راستی پرده دار پراکنده بوی خوش روشن
 ناسوت مساحه رصیه خطیره مشو عورت
 دنیا پیودن کزیده مزار فایده کننده فرزندانده
 شادروان منوت اقدیم استیم مدروس
 بلنبر مشرق غایه لغت کرده شده اقدک شده پادیه نمایده تانبه کی

ماس و بلج شاج مونیج مالیک طلید لشکر کف سلب
 سودن خشنده پشه نهاده عذمان پیشکشگر نشانگرده برود
 متاعل ازووج رایبه غنیق جمهور منقعت بهرام
 ایتیه جفت روشن شامگاه خلیق نقاشی مین
 صرغام آجام شهاب ثوابت حبیب وزایع ادغان
 شیر مینها کوبک خشنده مشتری وسیله تسلیم
 رقاب رض مکنون اغانی خوانی نوک اهداب منقوت
 کردنها عیان پوشیده آواز آرزو سر مشر باطل
 زخارف اجتناب باکوره نژاد موسوم لچ برای بدو
 پیوده چیدن میوه لسل نام نهاده ثرفی خشکی اول
 زمان میولی حیات سروش مغزا التلیع عریض مزایق
 زمان حاد المویس ماران مذا معنی فراخ پهن لغتین
 انصاف ارتباط اقتباس ساطع اصابت کواهل مخطورات فتر
 جمیع آودن ربط خنک زبون خشنده رسیدن دوش حرام سست
 عقبه عقبات وفور مجاوبه اصنباط انصاف تقاظم مستعار متفرق
 کوه کوهها سپار جواب ضبط بتها کشیدن عاریه خوانی قرص کرده
 صباحت مواسات کسلان سورت مسبوک مخزق قاصبت
 خوش شکی ساحش زبون سورش سپیکه شمشیر پزنده
 عذرا عقیقه نزل اورنگ بلارک آرزوم کریس مشتمل
 و حیکه زن مارین حوندل مسند شمشیر حیا پادشاه انجمن انجمن

دشمن حشر نیک سامون سفک صیرر صمناج سیرع اشش
عبدنادر جیشرب پس افشان تند ریختن اواز تو نیم دماغ قلم دلاور
ارفا و شامج حبله سویدا دومم غنایب کجور ابریز اوام غنای
جمع کردن بلند پرده سیاهی استیلا تاریکی کج نامه طلا شوق بدیل
منتقد عشق قرط منهل صباحت صفا ایمان راع ایتان کریم
بلند سون کوشا منزل خوشی پندار کرامت بنان یقین غم
عماد عشق کانون رواق اطرای فیفا پندار سبادی نوادی
کوری اشکان در یک مدح بادیه عاده اول صحر جمع مجلس
ارجا و انجا غنودن مراد و جنایع طایر رسیده استکاش لکن این
کلمه اولاد میل هر دویم جیشرب زاری شمعان
مست مفرج میاه انخاب تعلیق شمع سور اطرا خط
نوشیر باطل بها ریختن اوین مکان حصاص نشا سرحد
اناره دزوه احفان صوف و خات خودد فوز مستغنی
دوشنی بالا پد چشم لشم رو رخا پر دوشن مقصور
سجاد اروم مرموس ماهر نامر مطرا افول سعادت حیات
بیشتر اصل شای محکم بارنده یزید مکر در فروشن مانند کشاده
استیلا خرام سیاحان سیاحان منافی اوتار اطفار السبا
کرد و گرفته شک کرده در بر شناخته گان مع کشته رود ناخن اولی
نایب تعویب جنایا تلال خافقین معجوق تقوق مدح شکو
مجننه سپهرش پوشیده بلندی مشرق منور سرتیزه دفع ایت سلطان ولایت
و تر جموج اصقاع ذلول جسامان ارشاد حوافی قوادم
و در کن سرتیز کوشه رام تن بلندی سرها قدمها

و منزه از عیب و نقص و از عجز و قوت و از کم و بیش و از کمالات و از نقصان و از عجز و قوت و از کم و بیش و از کمالات و از نقصان

و منزه از عیب و نقص و از عجز و قوت و از کم و بیش و از کمالات و از نقصان

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين حمد الله كرمه والصلوة على خير خلقه محمد وآله
المقالة ان كبريت شمس در وقت طلوع و در وقت غروب در میان کجی
پیش از شروع درین علم دانستی است و آن بر دو قسم است **قسم اول**
در آن کجی یعنی بهندسیات دارد هر چه قایل است در جیبی بود اگر هیچ
نوع نیست پذیرفته آنرا نقطه خوانند و اگر در یکجست نیست پذیرفته
در طول آنرا خط خوانند و اگر در دو جهت نیست پذیرفته غیر در طول و در کجی
نست پذیرفته آنرا در عمق نیست پذیرفته آنرا سطح خوانند و اگر در هر جهت
پذیرفته آنرا جسم خوانند و خط یا مستقیم بود یا منحنی مستقیم آن بود که نقطه
که بر او فرض توان کرد همه محاذی یکدیگر باشند و منحنی آن بود که
نه چنین باشد و سطح نیز یا مستوی یا بود یا غیر مستوی مستوی آن
بود که میان هر دو نقطه که بر او فرض توان کرد اگر خط مستقیم ممکن
آن خط از آن سطح هیچ وجه بیرون نیفتد غیر بر نفس سطح باشد و غیر

و منزه از عیب و نقص و از عجز و قوت و از کم و بیش و از کمالات و از نقصان

له

و منزه از عیب و نقص و از عجز و قوت و از کم و بیش و از کمالات و از نقصان

مستوی نه چنین بود و چون خطی منحنی سطح مستوی محیط میشود
چنانکه در آن سطح نقطه فرض توان کرد که خطای مستقیم که از
آن نقطه بآن خط کشند همه برابر باشد آن سطح را دایره خوانند
و آن خط را محیط دایره و خط مستقیم بر آن که میزد آن نقطه را مرکز
و هر یکی از آن خطهای مستقیم بر نصف قطر خوانند و هر خطی مستقیم
که دایره را بدو باره کند آنرا وتر خوانند و باره که از
محیط بآن مرکز آنرا راس خوانند و اگر مرکز که در آنرا قطر میزند

و این شکل تصور آنجی
که یک خط یا زیاده یا کم
شود آنرا شکل سطح خوانند پس اگر سطح با محیط بود آنرا
منتهی خوانند باین شکل **منتهی** و اگر چهار خط محیط بود

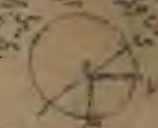
و منزه از عیب و نقص و از عجز و قوت و از کم و بیش و از کمالات و از نقصان

آنرا ذو اربعه اضلاع خوانند باین صورت **ذو اربعه اضلاع**
و اگر پنج خط محیط بود آنرا ذو خمس اضلاع و شکل این است
ذو خمس اضلاع و برین قیاس و هر جسم که یک سطح یا زیاده

و گفت آن بدانکه عالم هیکل کوه است مرکز زمین
 زمین و افلاک ندانند کرد یکدیگر در آمد مانند نواحی
 بیاض چنانکه سطح مفرغ مرکب ماس سطح خدایکست که در
 اوست از آن نه یکی ملک الافلاک است که محیط است
 افلاک و ملک اعظم و ملک اظم و ملک مبدع و موم ملک
 این و جهت که جمیع ثواب در او اند و موم ملک زحل
 و چهارم ملک مشرق و پنجم ملک مریخ و ششم ملک آفتاب
 و هفتم ملک زهره و هشتم ملک عطارد و نهم ملک قمر و دهم
 اینها بی شمار افلاک از ملک مریخ که در ملک الافلاک است
 قصه گویند و این ملک منعی شود فلککاف و در خوف او
 عناصر چهارگانه اند اول کوه آتش چنانکه سطح خدایکست
 سطح مفرغ ملک قمر است دوم کوه هوا چنانکه سطح خدایکست
 سطح مفرغ ملک آتش است و سیم کوه آب و چهارم خاک و این
 هر دو و سیم کوه آتش که اندیشه آب بر زمین اما طه نامه نکرده است
 آنکه بر روی از کوه زمین ظاهر است چنانکه یک سطح
 مستد بر بعضی سطح مفرغ و این هر دو کوه محیط شده
 و یکد جا و پس ها که بر روی زمین است اول
 آن کوه به جهت بعدی می باشد چنانکه نسبت

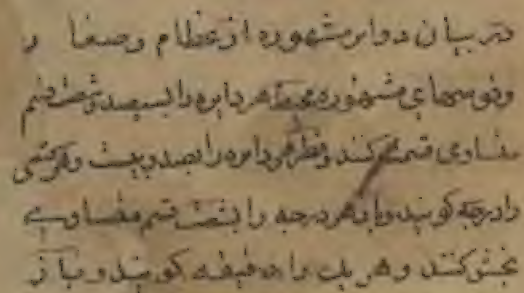
و گفت آن بدانکه عالم هیکل کوه است مرکز زمین
 زمین و افلاک ندانند کرد یکدیگر در آمد مانند نواحی
 بیاض چنانکه سطح مفرغ مرکب ماس سطح خدایکست که در
 اوست از آن نه یکی ملک الافلاک است که محیط است
 افلاک و ملک اعظم و ملک اظم و ملک مبدع و موم ملک
 این و جهت که جمیع ثواب در او اند و موم ملک زحل
 و چهارم ملک مشرق و پنجم ملک مریخ و ششم ملک آفتاب
 و هفتم ملک زهره و هشتم ملک عطارد و نهم ملک قمر و دهم
 اینها بی شمار افلاک از ملک مریخ که در ملک الافلاک است
 قصه گویند و این ملک منعی شود فلککاف و در خوف او
 عناصر چهارگانه اند اول کوه آتش چنانکه سطح خدایکست
 سطح مفرغ ملک قمر است دوم کوه هوا چنانکه سطح خدایکست
 سطح مفرغ ملک آتش است و سیم کوه آب و چهارم خاک و این
 هر دو و سیم کوه آتش که اندیشه آب بر زمین اما طه نامه نکرده است
 آنکه بر روی از کوه زمین ظاهر است چنانکه یک سطح
 مستد بر بعضی سطح مفرغ و این هر دو کوه محیط شده
 و یکد جا و پس ها که بر روی زمین است اول
 آن کوه به جهت بعدی می باشد چنانکه نسبت

و گفت آن بدانکه عالم هیکل کوه است مرکز زمین
 زمین و افلاک ندانند کرد یکدیگر در آمد مانند نواحی
 بیاض چنانکه سطح مفرغ مرکب ماس سطح خدایکست که در
 اوست از آن نه یکی ملک الافلاک است که محیط است
 افلاک و ملک اعظم و ملک اظم و ملک مبدع و موم ملک
 این و جهت که جمیع ثواب در او اند و موم ملک زحل
 و چهارم ملک مشرق و پنجم ملک مریخ و ششم ملک آفتاب
 و هفتم ملک زهره و هشتم ملک عطارد و نهم ملک قمر و دهم
 اینها بی شمار افلاک از ملک مریخ که در ملک الافلاک است
 قصه گویند و این ملک منعی شود فلککاف و در خوف او
 عناصر چهارگانه اند اول کوه آتش چنانکه سطح خدایکست
 سطح مفرغ ملک قمر است دوم کوه هوا چنانکه سطح خدایکست
 سطح مفرغ ملک آتش است و سیم کوه آب و چهارم خاک و این
 هر دو و سیم کوه آتش که اندیشه آب بر زمین اما طه نامه نکرده است
 آنکه بر روی از کوه زمین ظاهر است چنانکه یک سطح
 مستد بر بعضی سطح مفرغ و این هر دو کوه محیط شده
 و یکد جا و پس ها که بر روی زمین است اول
 آن کوه به جهت بعدی می باشد چنانکه نسبت

و گفت آن بدانکه عالم هیکل کوه است مرکز زمین
 زمین و افلاک ندانند کرد یکدیگر در آمد مانند نواحی
 بیاض چنانکه سطح مفرغ مرکب ماس سطح خدایکست که در
 اوست از آن نه یکی ملک الافلاک است که محیط است
 افلاک و ملک اعظم و ملک اظم و ملک مبدع و موم ملک
 این و جهت که جمیع ثواب در او اند و موم ملک زحل
 و چهارم ملک مشرق و پنجم ملک مریخ و ششم ملک آفتاب
 و هفتم ملک زهره و هشتم ملک عطارد و نهم ملک قمر و دهم
 اینها بی شمار افلاک از ملک مریخ که در ملک الافلاک است
 قصه گویند و این ملک منعی شود فلککاف و در خوف او
 عناصر چهارگانه اند اول کوه آتش چنانکه سطح خدایکست
 سطح مفرغ ملک قمر است دوم کوه هوا چنانکه سطح خدایکست
 سطح مفرغ ملک آتش است و سیم کوه آب و چهارم خاک و این
 هر دو و سیم کوه آتش که اندیشه آب بر زمین اما طه نامه نکرده است
 آنکه بر روی از کوه زمین ظاهر است چنانکه یک سطح
 مستد بر بعضی سطح مفرغ و این هر دو کوه محیط شده
 و یکد جا و پس ها که بر روی زمین است اول
 آن کوه به جهت بعدی می باشد چنانکه نسبت

D

Handwritten notes in Arabic script, likely a continuation of the text or a separate entry.

و باز هر دقیقه را بهشت قسم کند و هر یکی را ثانیه گویند
و همچنین ثانیه را ثانیه و ثالثه را بر ابعده تا آن قدر که
است و وقت کند و هر قوسی که کمتر از نوره درجه باشد یا یکی
تا نوره تا همان قوس گویند و از در وسط او منتهی در منطقه
قلت اعظم است و از اعظم الی نهایت گویند و دو قطب
و دو قطب عالم گویند یکی را در جهت نباتات الشمس است قطب
شمالی گویند و دیگری را قطب جنوبی و منطقه فلک ثواب است
و منطقه البروج و فلک البروج نیز گویند و او تقاطع کره
معقول النهار در دو نقطه که آن دو نقطه را دو قطب النهار
گویند و این سائر با قطب اربعه است و آن عظیمه باشد که چهار
بر دو منطقه کند و اقصی قوسی که این دو در میان باشد منطقه
است و دو قطب ایشان را مقدار است و گویند و این سائر است
عظیمه باشد که بجزی فلک البروج یا کره کوکی و دو قطب معقول
النهار کنند و قوسی که این دو در میان جزو فلک البروج معقول
النهار است که نباتات اربعه است و آن را هر دو گویند و قوسی که
در میان مرکز کره و معقول النهار است که نباتات اربعه است
و آن را کره گویند و در هر دو است و آن عظیمه باشد که بجزی
فلک البروج یا کره کوکی و دو قطب فلک البروج کنند و قوسی

این کتاب در بیان
اصول و قواعد
فلسفه و ریاضیات
و غیره است

و در قطب افق گذرد و نقطه مغرب و نقطه اوج و نقطه
برق و نقطه کمان دو نقطه است که در این سبب این دایره
و دایره سینه گویند و خط فصل میان این دو نقطه را خط
سمت گویند و هر دو دایره میان نقطه مغرب و نقطه اوج
از جانب اقرب این دو نقطه که در این نقطه قرار
باشد و خط طایف آن نقطه گویند که آن نقطه تحت افق
و قوس از این که میان این دایره و اول صورت افق را جانب
افق افرس است آن نقطه مغرب و نقطه اوج است و نقطه
پیش گویند و اگر آن نقطه تحت افق باشد سمت خط طایف آن
گویند و از دایره صغیر مشهور مدارات میولات و مدارات
یومی نیز گویند و آن صغایری که موازی معادل که مرتب شود
از حرکت نقطه مغرب و نقطه اوج که در کواکب و قوس بود که معادل
و هر یکی را در این نقطه گویند که از حرکت مرتب شدن باشد و آن
مدارات که در کواکب است و قوس باشد در این افق کواکب
گویند و آنچه تحت افق باشد قوس البلیل و آنچه بین افق
و دایره سینی که نقطه مشرق و مغرب گذرد واقع شود از این
الها ان کواکب گویند و تقاطع میان هر یک از قوس البلیل و
الکواکب و میان نصف دور بود و بعد از تعادل النهار و

این کتاب در بیان
اصول و قواعد
فلسفه و ریاضیات
و غیره است

این کتاب در بیان
اصول و قواعد
فلسفه و ریاضیات
و غیره است

و آنچه میان مرکز کواکب و افق واقع شود اول آن که گویند و مدارات
صغیر است و آن صغایری که موازی فلک البروج که مرتب شود
از حرکت نقطه مغرب و نقطه اوج که در کواکب و قوس بود که معادل
صغایری که موازی افق و آنچه تحت افق باشد و مقطرات است و خط
خلاف و آنچه تحت افق باشد مقطرات است خط طایف آن
مقطرات است و خط طایف آن مقطرات است و خط طایف آن
دایره که در افق جیبی و افق قوسی مشهور و نامش طول بلد
و تقویم کواکب و امثال آن هر یکی در محل که تقرب باشد که
پایان کرد و خواهد شد **سوم** در بیان مدارات
و حرکت فلک هم هشتم یعنی فلک الافلاک و فلک الثوابت است
فلسفیه فلک البروج و حرکت آن در اجزاء ثوابت هر یک از این دو فلک
را محیط شده است و وسط متوازی که مرکز ایشان مرکز عالم است
و در فلک هم محیط است از این جهت و جمیع ثوابت در جنوب فلک هشتم
مرکز آن است و اگر از مشرق مغرب بود و فلک هشتم در جنوب
سال یکنه و بعد قطع که در میان است و جمیع مدارات در این سال
پایان و تمام کنند و مرکز از مغرب مشرق بود و نقطه اوج آن که
سبق و الا باقیه با معادل النهار تقاطع کند و در نقطه که در این
دو که چون کواکب بجز که غرض از آن گذرد در جانب شمال شود اما

این کتاب در بیان
اصول و قواعد
فلسفه و ریاضیات
و غیره است

این کتاب در بیان
اصول و قواعد
فلسفه و ریاضیات
و غیره است

این کتاب در بیان
اصول و قواعد
فلسفه و ریاضیات
و غیره است

این کتاب در بیان
اصول و قواعد
فلسفه و ریاضیات
و غیره است

اعتدال در بی کوبیده اند و چون اعتدال خریف و قائم بود این
دو باره یعنی میل یکی را با بر صاف مختلف یافته اند و بسبب این
بیست و سه درجه و سی دقیقه و هفت ثانیه است و در نقطه
نا از فلک البروج که اینجا قائم بود است و نقطه اعتدال
یکی را که در جانب شمال است نقطه اعتدال صیفی خوانند و یکی را که
در نقطه اعتدال شتوی پس نقطه البروج باین چهار نقطه
و فقط اعتدال و دو نقطه اعتدال بجهت بر وجه منقسم شود
به دلت مکتب افتاب در هر ربع فصلی است از فصلی چهار
مشهور و بر هر یک از دو ربع متساوی ترین اربعه چهار کانه
و نقطه قوس که در آن ربع باین نقطه به قسم برابر منقسم
میشود پس بر وجهی که از این اربعه یکی را بر وجهی که در
و چهار که در چهار نقطه منقسم و از آنها فلک البروج و سایر فلک
کلی منطبق می شود این ربع در وسط دایره ماز با قطب
از جهته دایره قوس برابر منقسم شود و هر کوزه از این دایره قوس
بر وجه کوبیده و طول هر ربعی که جدا باشد و عرض و دلت است
در جهه ازین بر وجه و آن محل و دلت و جهه است و ربعی که
مات مکتب افتاب در هر ربع فصلی است و ربعی که در آن
و آن سرطان و اسد و سنبله است صیفی و سید دیگر و آن میزان

نقطه اعتدال در بی کوبیده اند و چون اعتدال خریف و قائم بود این دو باره یعنی میل یکی را با بر صاف مختلف یافته اند و بسبب این بیست و سه درجه و سی دقیقه و هفت ثانیه است و در نقطه نا از فلک البروج که اینجا قائم بود است و نقطه اعتدال یکی را که در جانب شمال است نقطه اعتدال صیفی خوانند و یکی را که در نقطه اعتدال شتوی پس نقطه البروج باین چهار نقطه و فقط اعتدال و دو نقطه اعتدال بجهت بر وجه منقسم شود به دلت مکتب افتاب در هر ربع فصلی است از فصلی چهار مشهور و بر هر یک از دو ربع متساوی ترین اربعه چهار کانه و نقطه قوس که در آن ربع باین نقطه به قسم برابر منقسم میشود پس بر وجهی که از این اربعه یکی را بر وجهی که در و چهار که در چهار نقطه منقسم و از آنها فلک البروج و سایر فلک کلی منطبق می شود این ربع در وسط دایره ماز با قطب از جهته دایره قوس برابر منقسم شود و هر کوزه از این دایره قوس بر وجه کوبیده و طول هر ربعی که جدا باشد و عرض و دلت است در جهه ازین بر وجه و آن محل و دلت و جهه است و ربعی که مات مکتب افتاب در هر ربع فصلی است و ربعی که در آن و آن سرطان و اسد و سنبله است صیفی و سید دیگر و آن میزان

مثلاً

و عقرب و قوس است خریفی باشد و سه باقی و آن حدی و عقرب
و حوت شتوی و چون کوکبی را بر طالع و جهه ازین ربع
حرکت کند کوکب بر قوس حرکت کند و اگر بر خلاف این ربع
کویند بر خلاف خانی حرکت کند و چون بر وجه و فلک البروج
که در آن حرکت خریفی بر قوس باشد و بیاید است کوکبی
ثابت از حرکت بجز این است که احصای این ممکن نیست لفظاً
این ربع از آن جمله که بر وجه است و در شان و راصد که در آن
مواقع آنها از فلک البروج تعیین کرده اند و از برای تعیین
این کوکب بر وجه است صورت قوس که در آن جهه بعضی ازین
کوکب بر قوس این صورت واقع میشود و در میان آن خطوط و
کوکب که از آن صورت کوبیده و چون خواست که ازین کوکب جدا
کوبیده کوکبی که بر بر فلک صورتی یا بر جهه است است و است
چنان است و برین قیاس و بعضی برین قیاس و بعضی برین قیاس
و از آن کوکب خارج صورت کوبیده و چون ازین کوکب خواست که
میرد جدا کوبیده کوکبی که قوس بای جنب فلک صورتی است
قیاس ازین صورت جدا و جهت که ازین جهت و بیاید در جانب
شمال از منطقه البروج و یا از درجه در جانب جنوب و یا از درجه
بر منقسم منطقه و نامهای این ربع و در آن کوکب ازین صورت

نقطه اعتدال در بی کوبیده اند و چون اعتدال خریف و قائم بود این دو باره یعنی میل یکی را با بر صاف مختلف یافته اند و بسبب این بیست و سه درجه و سی دقیقه و هفت ثانیه است و در نقطه نا از فلک البروج که اینجا قائم بود است و نقطه اعتدال یکی را که در جانب شمال است نقطه اعتدال صیفی خوانند و یکی را که در نقطه اعتدال شتوی پس نقطه البروج باین چهار نقطه و فقط اعتدال و دو نقطه اعتدال بجهت بر وجه منقسم شود به دلت مکتب افتاب در هر ربع فصلی است از فصلی چهار مشهور و بر هر یک از دو ربع متساوی ترین اربعه چهار کانه و نقطه قوس که در آن ربع باین نقطه به قسم برابر منقسم میشود پس بر وجهی که از این اربعه یکی را بر وجهی که در و چهار که در چهار نقطه منقسم و از آنها فلک البروج و سایر فلک کلی منطبق می شود این ربع در وسط دایره ماز با قطب از جهته دایره قوس برابر منقسم شود و هر کوزه از این دایره قوس بر وجه کوبیده و طول هر ربعی که جدا باشد و عرض و دلت است در جهه ازین بر وجه و آن محل و دلت و جهه است و ربعی که مات مکتب افتاب در هر ربع فصلی است و ربعی که در آن و آن سرطان و اسد و سنبله است صیفی و سید دیگر و آن میزان

یعنی بر خط و فلک البروج از آن خطوط منقسم میشود

چهارم شکر الراج است در غنایه و تطبیق

هنگامه که بسیار خوانده
 باد **چهارم** در بیان عبادات اهلان که اگر اشتباه
 مراد و فلک هر دو متناهی است سطحین یکی را مثل کره و دیگری
 مرکز عالم بود و منطقه اش در سطح منطقه البروج بود و دیگر خارج
 مرکز بود و در داخل عنوان مثل بود مرکزش نقطه وسط مرکز
 عالم لکن منطقه اش در سطح منطقه البروج بود و سطح آن
 او را می نمود به مثل بود بر نقطه مشرق و آنرا اوج که بزرگتر
 از مرکز است مقرر مثل بود بر نقطه مشرق و آنرا احتضیر گویند
 و آنرا گذر مثل بعد از آن اوج مرکز بود و مختلف الفج باقی
 ماند که محیط خارج مرکز بود و محیط از جهات البروج بود و نقطه
 از جهات احتضیر و رفعت و فلک تعویض و کس و این دو که در سطح
 و شش جری بود که در جهت مرکز بود یعنی ملک خارج مرکز بود
 سطح و ماس هر دو سطح خارج مرکز شود بدو نقطه و هرات
 اهلان که اگر علی وجهی قرار و مشرقی و بروج و فلک هر دو
 مثل هرات فلک شمس است و هیچ تفاوت نیست از این جهت که
 هر دو از جهات یکی است مرکز هر دو یعنی فلک خارج مرکز بود و این
 افتاب هر دو یعنی خارج مرکز خود بی تفاوتی و آنرا فلک تدویر
 خوانند و فلک زمین که اکبر است و مرکز آن از مرکز تدویر است و در جهات
 سطح تدویر و مرکز یک نقطه ماس شود و دیگر آنکه منطقه خارج

هنگامیکه میان خودت و

215

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

وہ کی عطا فرمادے

عمر بن الخطاب
رضي الله عنه
المدني

می گویان کواکب نه در سطح منطقه البروجست بلکه منطقه البروج
 را قطع میکنند بر دو نقطه مثلاً یعنی دو نقطه که بر دو قطر
 قطری از افلاک البروج اند و ذکر این دو نقطه بعد
 از این خواهد آمد و فلک خارج مرکز را در غیر آفتاب فلک
 حاصل گویند و همیشه فلک فرعیست مثل هبات افلاک
 نحو اکب چهار گانه مذکور است و قوا و قضیبت از یک وجهه
 یکی آنکه در ضمن فلکی که حامل در بخش اوست این فلک نه
 در سطح منطقه البروجست بلکه مایل است از سطح او
 و با حامل در یک سطح اند یا این وجهه این فلک را فلک مایل
 گویند و دیگر آنکه هر را فلکی که بود سنواری را سطحین
 محیط بفلکی که حامل در بخش اوست و مرکزش مرکز عالم
 بود و منطقه اش در سطح منطقه البروج و آن را محور
 گویند و هبات فلک عطارد از هبات افلاک چهار
 گانه بدو وجهین تضاد است و از یکی آنکه در قطب
 فلکی که حامل در بخش اوست و از آن مدبر گویند و
 مرکزش مرکز عالم نیست و منطقه اش در سطح منطقه
 البروج نه بلکه با حامل در یک سطحند و دوم آنکه خط
 را فلکی که یکی است که مدبر در بخش اوست به همان طرف

که حامل در محسن مدبر یعنی محاسب محاسن محسوب بر نقطه
 مشترک و همچنین مطلقه محاسن بر مرکز و مرکز مرکز
 عالم است و مطلقه است در سطح مطلقه و این وجه است
 و این فلک مثل خطا در گویند و حاله است و این وجه است
 باشد یکی از میان مدبر و مثل و آن را اوج مدبر
 گویند و در بگویند مشترک میان مدبر و حامل و آن را اوج
 حامل گویند و در سطح مطلقه و این مطلقه و صورت افلاک
 محسوب سطح مدبر گویند باشد که در هر نقطه موقوع میشود

حیات فلک شمس

حیات فلک عطارد

حیات فلک زحل

حیات فلک علوی و زهره

باب پنجم در حرکات افلاک که اکبر متعارف حرکات این
 افلاک بعضی از مغرب بمشرق است و بعضی برعکس اما آنچه از
 مغرب بمشرق است از آن جمله حرکات افلاک مثل است و این

او که مرکز عالم متشابه نیست بلکه هر مرکز خودی متشابه است
 و قوت از چهار فلک است یکی جزیره و دوم مایه و حرکت
 متشابه حول مرکز عالم است و سیم حاصل و حرکت از مرکز
 مرکز عالم متشابه است اگر چه قیاس نقصا میکند حرکت از
 مرکز خودی که مرکز عالم نیست و سیم حاصل و حرکت متشابه
 باشد و این یکی از شکلات این قیاسات و چهار فلک مذکور
 و حرکت او حول مرکز عالم متشابه نیست بلکه حول مرکز خودی
 متشابه است و هر یکی از علویه و زهره و ساطع فلک یکی مثل
 و حرکت او حول مرکز خودی که مرکز عالم است متشابه است و دور
 فلک حاصل و حرکت او متشابه حول مرکز خودی است و متشابه
 حول مرکز عالم بلکه حول نقطه متشابه است که از مرکز حاصل و حرکت
 او جبهه بعد مرکز حاصل که از مرکز عالم دور است بر حرکت
 یعنی بر خط مار بر مرکز این نیز یکی از شکلات این قیاسات است
 فلک تدویر است و حرکت او بر حول مرکز عالم متشابه نیست بلکه
 مرکز خودی متشابه است و عطارد از چهار فلک است یکی مثل
 و حرکت او متشابه است که مرکز خودی که مرکز عالم است
 مذکور و حرکت او متشابه است که مرکز خودی که مرکز عالم
 و سیم حاصل و حرکت او متشابه است که مرکز خودی که مرکز عالم است و

اما در مدد و حساب عالم
 که در آن که حرکت او
 از مرکز عالم متشابه است

که مرکز عالم و مذکور مرکز مذکور بلکه که نقطه متشابه است که در
 منصف مابین مرکز عالم و مرکز مذکور است و بعد از نقطه
 از مرکز مذکور مساوی بعد مرکز حاصل است از مرکز مذکور و این
 یکی دیگر از شکلات این قیاسات و هر حقیقه این نقطه را
 که حرکت حاصل کرد و متشابه است مرکز بعد از مسیر مذکور
 و چهار فلک مذکور و حرکت او متشابه است که مرکز
 خودی که مرکز عالم و چون سیارات را حرکت تقریبی
 نسبت به مرکز عالم مختلف بود اهل این فن بر این صیقل یافته
 ایشان اوساط و نقطه ای که اشبات کرده اند و ساطع
 قمر قوسی بود از مثل محصور میان اول و آخر و طرف خط و خطی
 بر قوسی بود و مرکز ساطع ساطع از میان نقطه مذکور و اول
 و طرف خط و ساطع بر قوسی بود و مرکز ساطع و ساطع در خطی بود
 که از مرکز عالم بر مرکز تدویر مذکور و ساطع ساطع ساطع
 در خطی بود که از مرکز عالم برون آید و از آن خطی که مرکز
 خارج مرکز تدویر مذکور و در ساطع خطی بود که از مرکز عالم برون
 آید و از آن خطی که از مرکز بعد از مسیر مذکور و در خطی
 که خط و ساطع آن حرکت این قیاس و ساطع قطع کند حرکت
 وسط خوانند و آن حرکت و ساطع ساطع ساطع ساطع

۱۰۱۱ است اوساط و ساطع
 ۱۰۱۲ ساطع
 ۱۰۱۳ ساطع
 ۱۰۱۴ ساطع
 ۱۰۱۵ ساطع
 ۱۰۱۶ ساطع
 ۱۰۱۷ ساطع
 ۱۰۱۸ ساطع
 ۱۰۱۹ ساطع
 ۱۰۲۰ ساطع

حرکت مثل و حرکت خارج مرکز است و هر قدر بقدر فصل حرکت
 حاصل است بر تقاضای مجموع حرکت جزو هر دو برابر خلاف
 تقاضای فصل قطار بقدر فصل مجموع حرکت مثل و حاصل
 بر تقاضای بر حرکت مدبر بر خلاف تقاضای بقدر تعدیل است
 جنب تعدیل شود و آن قوی بود از فلك مثل میان طرف
 خط وسطی و میان طرف خط تقریبی و مادام که مشرق نصف
 هابط بود یعنی از اوج بحضیض بود تعدیل را از وسط تقاضا
 باید کرد تا تقوی حاصل شود و مادام که در نصف صاعد بود
 یعنی در نصف مقابل تعدیل را بر وسط باید افزود تا تقوی
 حاصل شود و ازین شکل تصور را آنچه گفتیم آسان شود

و در استخراج برین
 این تعدیل حاجت
 آنکه هر حرکت
 ایشان ازین جهت
 عالم متساویست

یقیناً بر مثل آنکه میان خط وسطی و خطی که از مرکز
 عالم میگذرد و مرکز را از تعدیل ثالث گویند مادام که مرکز در
 در نصف هابط باشد یعنی که از اوج بحضیض بود تعدیل را

از وسط تقاضا باید کرد و مادام که مرکز در در نصف صاعد
 باشد یعنی از حضیض اوج بود بر وسط باید افزود تا مرکز
 حاصل شود و در خط از اوج و حضیض مدبر را اعتبار باید
 کرد و در تقاضای تعدیل حاجت نباشد چه حرکت حاصل او
 حول مرکز عالم متساویست و یا از مرکز و متجه را تعدیل را
 که در میان تعدیل بود بیانش آنست که موقع خطی که از مرکز
 عالم میگذرد و مرکز را از خط مرکز تعدیل گویند در هر
 معرفت حرکت وسط او معلوم شود و در استخراج برین
 که سبق ذکر یافت معلوم میشود که همین خطی که مرکز
 گذشتی را استخراج تقوی بر تعدیل را یک حاجت بود و چه
 همین خط بعینه خط تقوی می باشد اما این خط هرگز کوکب
 می گذرد مگر در وصال یکی آنکه کوکب در در و مرئی است و در
 بانه و حضیض مرئی و نقطه تقاطع خط مذکور است
 با محیط تدویر که در تر است از مرکز عالم در و مرئی گویند
 و آنکه نزد یکتر است حضیض مرئی و کوکب چون حرکت
 حرکت میکند از هر دو حضیض مرئی غزالت میکند و خط
 خط تقوی با خط مرکز تعدیل را باید محاسبه نمود و این
 زاویه سبب قریب و بعد مرکز تدویر از مرکز عالم مختلف میشود

دوم آنکه در استخراج

و بعضی میگویند و بر وجهی دیگر بر بعد اوسط از جمله زمین
کند و معنی بعد اوسط را در بین زوایای آن خواهند کرد
و در بعضی از کتب که میان دو خط مذکور یعنی خط تقویتی و خط
مرکز عقده واقع شود بحسب بویست که یک در یک است جز از آنجا
ند و بر استخراج کنند و از آن بعد بل اول و بعد بل و بعد
و هر یک از اینها شدن و کم شدن را و بعد از آن که در آب
و در بعد هر یک از اینها مرکز عالم بحسب هر جوی از این
حاصل استخراج کنند و از آن بعد بلانی گویند و این بعد بلانی
اول را بعد بلانی کنند و بعد بلانی بعد بلانی مذکور بتفصیل
استخراج کنند و این طریق مشهور است لکن ما در اینجا

لاجره مرکز تدویر را در اوج حاصل فرض کرده اند و مقدار این
زاویه را بحسب چون کوكب در هر جریوی اندک و استواری
کرده اند تعدیل اول و تعدیل مفرد نامیده اند و با تعدیل
این زاویه را بسبب نزدیک شدن مرکز تدویر مرکز عالم
در هر جریوی تراخیا حاصل استواری کرده اند و از تعدیل اول و
نامیده اند و از تعدیل اول جمع کنند این مجموع را تعدیل
معدلی می نامند و در مقدار که در نصف ها بطوری که از تدویر
یعنی از جریوی بحقیقت رده تعدیل معدل را از وسط نقصان
کنند و مادام که در نصف ها عدل بود یعنی در نصف دیگر
می افزایند تا تقویم حاصل شود چه اعلی تدویر بخلاف قوا
حرکت میکند و اسفل بتوالی و در متخیر و مادام که کوكب در نصف
ها بطوری که از تدویر تعدیل معدل را بر مرکز معدل می افزایند
و مادام که در نصف ها عدل بود از مرکز معدل نقصان
تا تقویم حاصل شود چه اعلی تدویر و متخیر بتوالی حرکت میکند
و اسفل بخلاف قوا و ازین دو شکل نقصان را بختر کنیم اسفل

[illegible]

جدید طریق اول را اختیار کرده ایم بنا بر آنکه که در عمل
ظاهر میشود و میباید دانست که هرگاه حرکت مرکز کرده که
نقطه مشترک باشد البته قطری از اقطار آن که همیشه
مجاذی آن نقطه خواهد بود و چون حرکت مرکز حرکت
از نداشتن و متغیر کرد مرکز معدل مسیر مشترک است
لازم قطری از اقطار حرکت همیشه مجازی مرکز معدل
المسیر است و چون حرکت مرکز نداشتن مرکز حرکت
مشابه است باینکه قطری از اقطار او همیشه مجازی
مرکز عالم بوده ای اما بر صول و حساب معلوم کردیم
که محاذات قطر او نسبت بنقطه است که بعد از آن حرکت
عالم در جانب خصیض مثل بعد از آن محاذات است
از مرکز عالم و این نقطه را نقطه محاذات گویند
و در طرف این قطر که در متغیر و مجازی مرکز
معدل المسیر است و در سمت مجازی نقطه
محاذات آنکه دور تر است از دوده و سطح
گویند و آنکه نزدیکتر است خصیض و سطح و از
انچه گفتیم لازم میآید که چون مرکز نداشتن
اوج باید در خصیض باشد دوده و سطح باید در طرف

در این

و همچنین خصیض و سطح با خصیض مرکز مشترک است و در زمین
این دو حال لازم مغزوف باشد و این سبب از برای معرفت
خاصه مرکز یعنی قوس از منطقه نند مرکز محصور باشد
سیاق در دوه مرکز و مرکز که کتب بر این حرکت و در مرکز
اول دوه و دوم بقوه او معلوم میکند باینکه بعد از آن که
و اینجاست که خاصه و سطح و این قوس را گویند از منطقه
نند و مرکز محصور باشد میان دوه و سطح و مرکز که کتب بر این
حرکت تدبیر در هر وقت که خلاف معلوم است زیرا که حرکت
تدبیر برینا بجهت سبب ذکر یافت است معلوم است پس باین
الذوقین ما دام که مرکز تدبیر در نصف ها جرات است بر خاصه
و سطح می افتد و در نصف دیگر می افتد تا خاصه مرکز معلوم
شود و ما این الذوقین را تبدیل ثالث گویند و در سطح
الذوقین مقدار این خط و سطح و خط مرکز تعدلات
و این جهت تعدلات در متغیر و زیاده بر سه باشد چنانچه
در قرع اول این قوس حرکت از انقلاب خارج الما کند و در این
بجای رشم کرده از دوه و سطحی بهم برآید و سطحی بهم برآید و این
انقسام را طالعات می نامند و بعضی از ایشان در سمت اختلاف
باعداد را اعتبار کرده اند و بعضی اختلاف مسیر را بر این مبداء

اول و سوم بحسب هر دو رای در خارج مرکز و حقیق
 باشد و در نزدیکی مرکز و حقیق و بی و بعد از انطلق
 دوم و چهارم نزد معتدلان ابعاد و بعدا وسط باشد بحسب
 و ان دو نقطه تقاطع است با دایره مرسوم بر مرکز عالم امام
 بمقدار تدویر بعد مرکز از مرکز عالم امام در خارج مرکز بعد نصف قطر
 خارج مرکز است و نزد معتدلان مسیر و بعدا وسط باشد
 بحسب مسیر و ان در خارج مرکز و طرف خطیست که از مرکز عالم
 عرض شود بر خط مدار باوج و حقیق و در نزدیکی مرکز و نقطه
 تماس محیط است با دو خطی که از مرکز عالم بسوی او آید
 و نطق اول ان بود که چون کوکب را اوج یا در و کند و در و
 باشد و باقی بر توالی حرکت و کوکب در نطق اول و ثانی جانب
 بود و در نطق دیگر صاعد در اول و رابع مستعمل بود و در
 دو نطق دیگر منقص و ازین شکل تصور آنچه کنیم آسان شود

و اما آنچه در این مبحث می شود کوکب مختار را در طول رجعت و شقا
 و قاست است بیانش آنست که چون کوکب را اوج یا در و کند و در و
 حرکت او بتوالی میرود تا به کوکب درین حال که مختار در و کند و در و
 حاصل و در و حرکت کند و چون با سفل و در و انتقال کند و در و
 یاد کردیم که حرکت اسفل و در و مختار بتوالی است پس
 حرکت کوکب بتوالی بطوری پیدا کند که درین حال که کوکب
 بمقدار فصل حرکت حاصل بتوالی بر حرکت ندهد بر مختار بتوالی

حرکت کند و هر چند که کوب بحقیق نزدیک تر شود حرکت
ند و برخلاف توالی سرعته شود و فصل مذکور کمتر شود و
کوب بطی تر نماید اما چون حرکت مرکز کوب بتوالی است
کوب را مستقیم گویند تا بعدی که حرکت مذکور بخلاف توالی
با حرکت حامل بتوالی مقارنت کند و کوب چند درجه
نماید که کوب ایستاده است همین حال کوب را مستقیم گویند
و بعد از این حرکت مذکور بخلاف توالی نماید و از حرکت حامل
بتوالی و کوب بقدر فصل حرکت مذکور بخلاف توالی حرکت کند
و در این حال کوب را جامع گویند و بعد از این بحقیق نزدیک تر
شود حرکت مذکور رجعت سرعته شود تا بقدری که کوب بحقیق
رسد و اینجا غایت سرعت او باشد در رجعت و چون رجعت
گذرد در رجعت بطوریکه کند و تار و بطی تر شود تا آنکه که مقیم
و بعد از آن مستقیم شود تا رود در استقامت سرعته شود تا باز
بدین وسعت و جرات اولی عود کند و از این کتبیم معلوم میشود
که کوب در این دوره تغییر و بارقیم میشود و کوب بعد از استقامت
و پیش از رجعت و این موضع را از دوره بر مقام اول گویند
و دیگری بعد از رجعت و پیش از استقامت و این موضع را
مقام ثانی گویند و مابین فصل مذکور ابعاد مابین المراتب

الم

در چند

شمس

افکار و ادبیم کنیم پس کنیم بعد از مرکز خارج مرکز شمس از مرکز
عالم یا جلالی که نصف قطر خارج مرکز شمس درجه باشد و در
ویک دقیقه و جهت ثانیه است و بعد از مرکز حاصل قرار مرکز عالم
یا جلالی که نصف قطر مایل شمس درجه باشد و درجه جهت
سه دقیقه است و همین اجزا نصف قطر مذکور و در هر درجه
و در آن دو دقیقه است و بعد از مرکز حاصل از مرکز عالم مرکز جلال
سه درجه و جهت و دقیقه است و شش درجه و در هر درجه
هفت دقیقه است و در پنج درجه و در هر درجه و جهت است
و در هر درجه و جهت دو دقیقه است اما عطاء را بعد از مرکز حاصل
او هر مرکز عالم و یک قرار جهت یا فاش است که بعد از مرکز کوا
مرکز مذکور سه درجه است و همچنین بعد از مرکز مذکور مرکز عالم
المسیر و بعد از مرکز مذکور المسیر از مرکز عالم هر یک سه درجه اند
لکن مذکور مرکز حاصل را از مرکز مذکور حرکت می دهد و بعد از این که
ان مدار را بعد از مرکز حاصل خواهد بود و این مدار را از مرکز حاصل
در درجه یکبار بر مرکز مذکور المسیر منطبق شود و در این حال بعد
او از مرکز عالم سه درجه شود و یکبار منطبق شود و در این حال
بعد از مرکز مذکور عالم سه درجه شود و در سایر احوال میان سه درجه
و نه درجه باشد و جمیع این مقادیر که بیان کردیم یا جز آنست که

حاصل

از دو نقطه راس و قوس باشد و چون مرکز آن در راس کوه
 در دو میل جنوب گذار سطح مایل و حقیقت میل شمال از سطح
 مایل و این میل شمالی می شود تا انگاه که مرکز آن در نقطه
 العقدین رسد بعد از آن متناقص شود تا وقتی که مرکز آن در
 رسد و در این حال قطر از دو بر این سطح مایل در این جهت که
 تداوم بر از قوس گذر در دو میل گذشت تا از سطح مایل و حقیقت
 جنوب و همچنین متناقص می شود تا انگاه که مرکز آن در نقطه
 مابین العقدین رسد بعد از آن متناقص می شود تا انگاه
 که مرکز آن در راس رسد و قطر از دو بر سطح مایل در این
 و بعد از این حالت اول بود می کند و از این جهت که مرکز آن
 همیشه در مایل در جانب منطقه البروج باشد و حقیقت در خلاف
 آن جانب و اما در سفلیین موقوفی که مرکز آن در دو بر منطقه
 العقدین باشد و اینجا اوج و حقیقت سفلیین است و چون
 مرکز آن در این اوج که مرکز آن در دو میل گذار از راس شمال و ط
 جنوب و مایل حقیقت در این جهت این بود و این میل شمالی می شود
 تا انگاه که مرکز آن در دو بر منطقه رسد و اینجا جانب میل قطر ما در منطقه
 و حقیقت بود بعد از آن میل متناقص می شود تا وقتی که مرکز آن
 بحقیقت رسد و قطر از دو بر این سفلیین شود بر سطح مایل در این

در دو میل گذار از راس و این جهت و اما قطار در شمال می شود
 بیشتر تا در نقطه که یک بقایت رسد از متناقص می شود تا انگاه
 که مرکز آن در این اوج رسد و اینجا شوال و گذر از این موضع مایل
 در دو و حقیقت کوید و قیامت این میل در حال باشد و اینجا
 و بیشتر از دو بر دو بر این سطح شوال و قیقه و بر این را در دو بر دو
 حقیقت و قیقه است و در هر دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو
 را شوال و در دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو
 و یک بر دو اما سفلیین را در دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو
 ما در بعد از این اوج سفلیین این دو که متناقص قطر ما در دو بر دو
 است بر قوس از دو بر سطح فلک مایل همین موقوفی که مرکز آن در دو
 سفلیین که مرکز آن در دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو
 اما طرف مسافری که در این سطح مایل شمال میل کند و طرف
 و از طرف سیاهی که در جنوب و این میل می تواند بیشتر تا انگاه
 که مرکز آن در دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو
 و حقیقت عطار بعد از این میل متناقص می شود تا انگاه که مرکز آن در دو
 مذکور رسد و قطر ما در بعد از این در سطح مایل در این جهت که مرکز آن
 از دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو
 و متناقص می شود تا انگاه که در منطقه مابین العقدین بقایات رسد

در این دو قطر از دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو بر دو
 سفلیین در راس گذر

بعد از این متناقض میشود تا مرکز دایره با مرکز برسد و قطر در سطح
 باشد و از این بعد از آن بحالت اوله برگردد و این هر دو بر فرض هر یک
 و اعراض و انحراف گویند و قایت این مرکز هر دو باشد درجه و نیم و در
 راجعت و رجاست و ما این فصل را بقدر که میسر باشد اوجات و جهات
 که بحکمت ثابت میشود خدمت کنیم چون گوئیم در تاریخ اول نجوم سال
 هشتصد و چهل و یکم از تاریخ هجرت رسول الله که مانع را بر این تاریخ
 کرده ایم اوج شمس در درجه و جهت و شش و نیمه سرطان واقع
 است و اوج زحل در شانزده درجه و چهار و شش و نیمه قوس واقع
 مشتری در جهت و درجه و بی و دو و نیمه قوس و اوج مریخ
 و اوج زهره در جهت و درجه و بیست و پنج و نیمه جوزا واقع
 عطارد یعنی اوج مدبر او در چهار و ده درجه و بیست و هشت و نیمه
 عقرب است اما چون زهرات اما چون زهرات را از زحل مقدم
 بر اوج او صد و پنجاه درجه و شصت و شصت است از اوج او و بی
 و این هشت و نیمه مقدم است بر اوج او و درجه و بیست و پنج
 مقدم است بر اوج او و درجه و بیست و پنج و اوج عطارد در جهت
 است از اوج او و درجه و بیست و پنج و این همه که یاد کردیم بر حسب
فصل بیستم در بیان احوالی که عارض میشود که کواکب را در
 طول و عرض یا کواکب قریب یا ازین خصوصیات را که چنانچه

درست است و درجه و جهت
 و درجه است

که در وضع حقیقی این کواکب مخالف مواضع مریخ میشود و در
 و در عرض یا نشانی است که خط خارج از مرکز عالم بر کواکب
 تقاطع کند با خطی که از موضع ناظر بر کواکب برشته است و این
 زاویه تقاطع را زاویه اختلافی میگویند و در صورتی که جهت

در تقاطع مریخ کواکب پیدا این زاویه از ارتفاع حقیقی کمتر میشود
 و این وقتی است که کواکب بر سمت راست نباشند که اگر بر سمت
 راست باشند در خط بر یکدیگر منطبق میشوند و هر چند که کواکب
 از سمت راست دور تر باشد و باقی حتی نزدیکتر اختلاف منظر
 بیشتر باشد و عایشه وقتی بود که کواکب بر افق می باشد و چون
 دو یا بر عرض که از مرکز می باشد حقیقی کواکب در خط منظر
 بود که از مرکز عالم بر کواکب گذشت منطبق شد باشد سطح
 و آن علوه و بجز موضع مریخ کواکب و آن طرف منظر بود که از مرکز عالم

مرکز

بموازاة خطی که از موضع ناظر مرکز کواکب گذرد و چون آنرا
 متوازی باشد سطح فلک اعلی کاه باشد که این هر دو در این
 عرض پیدا می شود و این وقتی بود که کواکب در این خط
 القادوس الزویه باشد و در این حالت کواکب را اختلاف طول
 نبود و موضع مرفی کواکب در طول بعینه موضع حقیقی کواکب بود
 در طول و این از برای عرض میان موضع حقیقی و موضع مرفی
 باشد و آن درین حال بعینه اختلاف منقطات است از
 اختلاف عرض گویند و کاه باشد که این هر دو در این
 شوند و فلک البروج را هر یکی بر نقطه دیگر قطه کند و درین
 حال موضع مرفی کواکب در طول بعین موضع حقیقی کواکب بود
 در طول و قوسی از منطقه البروج که میان این دو قرار می
 باشد از اختلاف طول گویند و عرض مرفی کاه باشد که
 مساوی عرض حقیقی باشد و درین حال کواکب را اختلاف
 عرض نبود و کاه باشد که نهاده از عرض حقیقی بود و کاه باشد
 که کمتر از عرض حقیقی بود و هر یکی از این زیادتی و کمی را اختلاف
 عرض گویند و کاه چنان اتفاق افتد که کواکب بر منطقه البروج
 باشد و منطقه البروج برست را بر گذشت و درین حال کواکب
 اختلاف عرض نبود و منقطات منقط بعینه اختلاف طول باشد

فصل چهارم در بیان احوالی که عارض می شود کواکب
 در موضعی که نسبت بایکدیگر دارند از جهت احوالیت که تقریباً
 با هم عارض می شود و این است که تقریباً کواکب حقیقی
 و از مقابل افتاب کسب می کنند و چون کربت و از افتاب
 خود تر می شود و کربت بکسب می کند و هرگاه کسب است معنی بود
 و کربت بکسب می کند و هرگاه کسب است معنی بود
 بود و از این جهت تفاوت درین حال را محقق گویند و چون از
 اجتماع کواکب و از این جهت تفاوت درین حال را محقق گویند و چون از
 از نصف می شود و این را محقق گویند و چون از
 مرفی نصف معنی زیاد می شود تا جهت تقابله افتاب
 نصف معنی تمام می شود و این را محقق گویند و چون از
 کواکب در این جهت نصف معنی تمام می شود و این را محقق گویند و چون از
 از نصف معنی کم می شود تا جهت تقابله افتاب
 هیچ تفاوت و نصف معنی تمام می شود و این را محقق گویند و چون از
 و بعد از آن احوال و از این جهت تفاوت درین حال را محقق گویند و چون از
 اسان شود و اگر اجتماع در حوالی یکی از دو نقطه باشد و این را
 واقع شود و در میان بصره افتاب حاصل شود و در این افتاب
 را پیدا شد و این حالت را کسوف و افتاب گویند که کواکب کاه

قواکب

معنی نمایان

بتامی پوشد چنانچه از آفتاب هیچ نماید و این را کسوف میگویند
 و گاه پاره آن پوشد و این را کسوف جزئی گویند و قریب که در
 آفتاب نماید آن وقت ماه باشد و اول گرفتگی از جانب غربی
 آفتاب پیدا شود و از همین جانب ابتدا الخلاء باشد و آفتاب
 در جالی می آید و مقدور واقع شود زمین میان آفتاب و ماه
 حاصل شود و مانع آید از حصول آفتاب بپای زمین و اصل
 خود نماید و این را خسوف و گرفتگی ماه گویند و خسوف نیز گاه
 کلی و گاه جزئی بود و خسوف و الخلاء هر دو از جانب شرقی یا
 پیدا شود و هر کس کسوف و یا الخلاء است که آفتاب همیشه
 بود میان اوج قمر و مرکز تعویذ و یا نشان است که اوج و مرکز
 قمر که با مرکز جرم شمس در نقطه ارتفاع البروج مثل اول
 حل جمیع شود مرکز قمر بر حرکت حامل هر شیا و قمری است
 در وجه و جهت و دور دقیقه بتوالتی حرکت کند و مایل به
 اوج و الخلاء و بتوالتی بر مرکز قمر و مرکز زمین حرکت کند مقدار
 حرکت هر یکی از این دو درجه و دوازده دقیقه پس بعد از آن
 قمر از شمس سیر کند در جاده دقیقه اندک چون شمس بجهت
 دقیقه بتوالتی حرکت کند بمیان مقدار قمر که بر او میگذرد
 و از اوج دور تر شود و مابین او و مرکز زمین از اوج و مرکز قمر دور

دوازده درجه و دوازده دقیقه شود ازین جهت حرکت حاصل
 بعد مضاعف گویند یعنی بعد از هر یک درجه قمر از مرکز شمس جرم
 مضاعف کند بعد از هر یک درجه و دوازده دقیقه و از این جهت
 لازم می آید که مرکز قمر بر قمر همیشه در احتیاط و استقامت
 رود و در هیچ شمس در حقیقت بود و هر ماهی دو بار اوج و دو بار
 محض بر ماه مثل این توسط اوج مدیانه قطار و در بارها
 مرکز قمر بر اوج حاصل او و سبب این است که هر گاه مرکز
 تدویر او با اوج و اوج مجتمع شود بعد از آن مرکز قمر بر حرکت
 حاصل مقدار ضعف حرکت خارج مرکز شمس بر توالتی حرکت
 کند مقدار اوج حاصل را بقدر حرکت خارج مرکز شمس
 توالتی بود و مرکز قمر بر مابین مقدار زد کند پس بعد از اوج
 مدیانه پلین از اوج حاصل و مرکز قمر بر مقدار حرکت مرکز
 شمس مایل و از این جهت لازم آید که مرکز قمر بر میزان بر او که از
 اوج مدیانه مقدار حرکت کند تا با او معاودت کند و با اوج
 حاصل و در محض اوج مدیانه از جمله احوال است که مستحق
 را بقیاس بشو عارض شود و اینجا است که بعد مراکز کوکب
 از قمر تا او بر همیشه مثل بعد مراکز قمر و با او است از هر ماهی

پس همیشه اختلافی معلوم در زمین باشد و در وسط استقامت
 و مقابله در حقیقت باشد و در وسط مرجع و ازین جهت بعد
 مابین مربع و مستور و مقارنه و حال آنکه در یک دقیقه جمع
 اند و شمس باشد از بعد مابین این دو در مقابله و حال آنکه شمس
 بوج در میان است چه در بعد اجرام بیان کرده اند که منظور
 با شمس از تمام اعظم است و در این نقطه مثل شمس از طرفی است با هر کدام که
 مقارن شود بعد از مقارنه او بتوانی پیش شود و در یک دقیقه
 حال مشرقی گویند تا از میان که شمس از شصت درجه دور شود
 و نزد بعضی تا از میان که نود درجه دور شوند بعد از این اوج
 مشرقی گویند و چون شمس از جانب مغرب بگویند نزدیک شود
 و بعد میان ایشان کمتر از نود مایل و نود و بعضی کمتر از شصت
 مایل بگویند درین حال مغرب گویند تا از میان که با شمس مقارن
 شود بعد از آن حالت اول خود گذار ما سطحی را از زمین بیاور
 ایشان همیشه مقارن و مرکز شمس باشد یعنی خط وسطی شمس
 مقارن باشد مرکز زمین و سطحی در وسط استقامت و
 مرجع همیشه با شمس مقارن باشد و چون در وسط مقارن
 شوند بعد از آن در جانب مغرب نمایان شوند و ایشان را که مشرق
 گویند تا آنکه در وسط استقامت با شمس مقارن شود و بعد از آن

با شمس از تمام اعظم است
 ۶۹ در شمس

سطحی مغربین است

مغرب گویند تا از میان که در وسط
 مرجع با شمس مقارن شود و بعد از آن
 از آن جانب مشرق نمایان
 شوند و ایشان را که مشرق

اول عرض کند **مقاله دوم** در بیان هیأت زمین و مقارن
 با عالم و بیان آنچنانکه در این دو اصل اختلافی و اصنام معلوم است
 و آن بیان در باب **اول** در بیان هیأت
 زمین و در بیان آنچنانکه گفته اند که زمین در یک ربع است از سطح آن و آن
 او محیط است و هیأت بر یک ربع از سطح آن و آن
 ربع را ربع مسکون گویند و چون مرکز زمین مرکز عالم است پس
 سطح در وسط عالم را ربع سطح محیط زمین و در این اوج که
 در آن خط استوای است و چون در این دیگر در جنوب است و در سطح
 استوای که در قطب است و از زمین باقی دو ربع چهار
 ربع مساوی است و تقسیم شود دو شمالی و دو جنوبی و طول هر
 ربع بقدر نصف از دایره محیط و عرضش بقدر ربعی از دایره محیط
 و زمین چهار ربع یک ربع شمالی و یک ربع استوایی و دو ربع جنوبی
 یک ربع جنوبی و در جانب شمال از قریب سرها ممکن است که جوی
 در آن تواند بود و آن موضعی است که عرضش زیاد از تمام میل
 کلی بود و در آن مقدار عرض را نیز مضاف نماید از هر دو طرف و اینها
 در ده ها و پستها بسیار است و در میان دریا نیز جزایر معجزه
 و غیر معجزه بسیار است و تفصیل آن از کتاب مسائل و ممالک
 معلوم میشود و در جانب جنوب نیز خط استوای آنکه هیأت

مرکز زمین در وسط است
 و در این اوج که در
 سطح در وسط عالم را ربع سطح محیط زمین

با شمس از تمام اعظم است
 و در این نقطه مثل شمس از طرفی است با هر کدام که

در هر خط استوا هر بقعه که بر خط استوا بر دایره معدل
 بر سمت راست آن بقعه بگذرد و دو قطب معدل النهار بر
 بر دایره و افق خط استوا است بر روی دایره و خط استوا
 مخفی باین سبب هر روز شب مساوی بود دایره و خط استوا
 را طلوع و غروب بود و فلک المیاس بر این بقاع که مستقیم
 و مستقیم خوانند بر آن که دور فلک درین بقاع و دایره باشد
 و منطقه البروج در شب از روزی دو بار بر سر سر گذرد
 یکبار در وقت وصول اول حرابت بر سر و یکبار در وقت وصول
 اول میزان و هرین دو وقت دو قطب فلک البروج بر افق باشد
 و دایره ماره با قطب ابرجد بر افق منطبق باشد و فلک البروج
 و معدل النهار هر دو بر سطح افق قائم باشند و از اول حمل
 تا اول میزان اجزاء فلک البروج هم از جانب شمال بر سمت راست
 گذرد و قطب شمالی فلک البروج تحت الارض باشد و قطب
 جنوبی فوق الارض و چون قطب جنوبی بغایت ارتفاع رسد
 و آن بقدر میل کلی بود دایره ماره با قطب ابرجد بر
 النهار منطبق شود و غایت دوری فلک البروج بر سمت
 در موضع سرطان از جانب شمال هم بقدر میل کلی باشد و از
 اول میزان تا اول حمل اجزاء فلک البروج هم از جانب جنوب

بر سمت راست گذرد و قطب شمالی فلک البروج فوق الارض بود و
 جنوبی تحت الارض و چون قطب شمالی بغایت ارتفاع رسد
 دایره ماره با قطب ابرجد بر نصف النهار منطبق شود و اول
 جانب بر نصف النهار بود در موضع غایت دوری منطبق بر سمت
 راست و هرین حال ارتفاع قطب بود و اول جری بر سمت راست
 هر یک بقدر میل کلی باشد و درین بقاع سمت مشرق از میل کلی
 در گذرد و از جانب شمال و دایره بر سمت راست اهل این بقاع
 گذرد و آن در وقت تعویل بود و نقطه اعتدال بود و در آن دور
 بود نصف النهار اشخاص را سایه باشد و در اقیانوس هر یک
 نیمه سایه از جانب جنوب افتد و در دیگر نیمه از جانب شمال و
 فصل سال هشت باشد و تابستان و ابتدای آن وقت رسیدن
 آفتاب به نقطه اعتدال باشد و در زمستان و ابتدای آن وقت
 رسیدن آفتاب به نقطه انقلاب و در بهار و ابتدای آن وقت
 رسیدن آفتاب با واسطه است و در تابستان و در خرداد و ابتدای
 آن وقت رسیدن آفتاب با واسطه است و در خرداد و ابتدای آن وقت
 علی اکبر اندک اول بقاع بر روی زمین خط استواست و کویا
 از جهت کتاب احوال فصل گفته اند چون غایت حال هر یک
 نزدیک است چه منصفی که بر خط استواست مانند سر و در مغرب

اول سموت شود فوق الارض و آنچه بعد از پیشتر از عرض باشد
 بدایه اول سموت نرسد آن کوه که بعد از در جانب قطب
 ظاهر مثل عرض بلد باشد در دور یکبار نیست بر سر رسد
 دایره اول سموت شود فوق الارض و آنچه بعد از پیشتر از عرض
 بلد بود بدایه اول سموت نرسد و آنچه بعد از کمتر از عرض بلد بود
 ندانم اول سموت فوق الارض بود و نقطه قطع کند یکی شرقی
 و دیگری غربی پس کوه هر آن دو نقطه با اول سموت رسد
باب چهارم در خاصیت یک قسم از اقسام جغرافیای
 مایله اساس قسم اول مقدار یک ربع بعد از آن معدل النهار و
 قطب ظاهر بعد از عرض بلد بود هلك البروج را قطع کند بدو نقطه
 مساویا بعد از منقلب و چون افتاب یکی ازین دو نقطه
 رسد در نصف النهار آن روز هیچ شخص را سایه نباشد و در
 فلك البروج بر افق باشد و ما دام که افتاب همان قوس بماند
 فلك البروج در میان آید و نقطه بر از جانب ظاهر افتاب است
 سمت راست در جانب قطب ظاهر کند و سایه نصف النهار
 در جانب قطب خفی افتد و در قوس باقی از فلك البروج از
 سمت راست در جانب قطب خفی کند و سایه در جانب قطب
 ظاهر افتد و دو قطب فلك البروج را طلوع و غروب بود

قطب ص

و اما دام که قوس اول بر نصف النهار کند و قطب فلك البروج
 که در جانب قطب ظاهر بود تحت الارض بود و قطب دیگر
 فلك البروج فوق الارض و ما دام که قوس دوم بر نصف النهار
 کند و معکوس بود قطب فلك البروج که در جانب قطب ظاهر بود
 فوق الارض باشد و قطب دیگر تحت الارض و ارتفاع افتاب
 در نقصان دو عایت باشد یکی در جهت قطب ظاهر و آن ارتفاع
 بیشتر بود و دیگری در جهت قطب خفی و آن کمتر بود و ما دام
 قسم دوم مقدار منقلبی که در جهت قطب ظاهر بود سمت راست
 کند و مقدار دیگر منقلب سمت چپ و ارتفاع افتاب را یک
 غایت چش نبود در جانب نقصان و در جانب زیادت نیز
 و سایه همیشه در جانب قطب ظاهر بود الا آن روز که افتاب در منقلب
 ظاهر بود و در آن روز هیچ شخص را سایه نبود و یک قطب فلك
 البروج که در جانب قطب ظاهر بود اندکی الظهور بود و در دور
 یکبار ماس او شود و طلوع کند و ما در قسم سیم افتاب را
 در ارتفاع بود یکی از انقدر مجموع تمام عرض بلد و میل کوه باشد
 و دیگری اسفل که بقدر فضل تمام عرض بلد و میل کوه باشد و قطب
 ظاهر فلك البروج را در ارتفاع بود یکی از اعلی بوقت رسیدن
 منقلب قطب خفی نصف النهار و دیگری اسفل بوقت رسیدن

و غروب کند و قطب دیگر از انقدر
 در دور یکبار ماس او شود

مستقل

مستقل و یک نصف النهار است و تمام چنانچه مدار مستقل ظاهر
اعظم مدار است ابدی الظهور و مدار مستقل حتی اعظم مدار
ابدی الحفا و در دور یکبار منقلب می شود و در هر مرتبه
قطب بود و ظاهر است بر این مدار قطب بود و حتی نسبت
برج و منطقه البروج بر این منطبق شود و بعد از آن یک
نیم منطقه البروج یکبار از افق بر خیزد و یک نیم یکبار
از افق فرو شود و آن نیمه که تحت الارض بود بتدریج طلوع
میکند تا تمامی آن نصف بایک دور معدل النهار بر این طلوع
کند و آن نیمه که فوق الارض بود بتدریج غروب کند تا آنجا
آن نصف بایک دور معدل النهار غروب کند پس اگر قطب
ظاهر شمالی بود آن نصف که از اول جدول تا اول سلطان بود
یکبار طلوع و دیگر نصف در یک دور معدل طلوع کند و اگر قطب
ظاهر جنوبی بود بعکس این باشد یعنی آن نصف که از اول
تا اول جدول بود یکبار طلوع و نصف دیگر بتدریج در مدت
یک دور طلوع کند و در این افاق روزی افزاید تا یک دور معدل
تمام روز شود و آن روز باشد پس شب بدیدی ابدی است
تا یک دور هر شب شود و آن شب از روز نبود و قیاس ارتفاع
اقتاب بقدر ضعف میل یکی باشد و در جانب شمالی این

کند

افاق

مستقل

الظهور

افاق و اوقات مستقی شود و اما در قسم اعظم مدار است ابدی
منطقه البروج را قطع کند بر دو نقطه که میل آن دو نقطه
جهت قطب ظاهر بر این تمام عرض بلد بود و اعظم مدار است ابدی
الحفا نیز منطقه البروج را بر دو نقطه است و این بلد در جهت
قطب حتی قطع کند منطقه البروج باین چهار نقطه چهار مرتبه
منقسم شود یکی ابدی الظهور و در نصف آن مستقل قطب
ظاهر بود و مدت بودن اقباب درین قوس بنابر اطلال بود
و یکی ابدی الحفا و در نصف قطب مستقل و یکی در مدت بودن
اقباب درین قوس لیل اطلال باشد و در طرف قوس اول
افق شود و غروب کند و در طرف قوس دوم غروب شود
و طلوع کند و از قوس تا آنکه در نصف اول طلوع
معمول و طلوع کند و بعد از قوس پیش از اول طلوع کند و در
معینه مستوی غروب کند و قطب ظاهر شمالی بود و یکی
طلوع کند و معکوس غروب کند و بعد از قوس پیش از اول
غروب کند و قطب ظاهر جنوبی بود و آن قوس که اول طلوع
بر منقسم شود بعکس مذکور طلوع و غروب کند و در این افاق
مستقل ظاهر را دو اقلع بود یکی اعلی آن بقدر مجموع میل
و تمام عرض بلد باشد در جهت قطب حتی از سمت راست و دیگری

اسفل وان بقدر فضل عرض بلد بر تمام میل کجی باشد در جهت
 قطب ظاهر و قطب ظلمت البروج را بداند و ارتفاع بود یکی اعلی
 وان بقدر مجموع تمام عرض بلد و تمام میل کجی باشد و دیگری
 اسفل وان بقدر فضل عرض بلد بر تمام میل کجی باشد و قطب ظاهر
 ظلمت البروج با منقلب ظاهر اند و طوط سمت راست بر نصف النهار
 بود و ارتفاع متبادل باشد و همچنین قطب خفی و با سمت راست
 تصویر طلوع و غروب معکوس است و فرض کنیم که عرض شهر هفتاد
 درجه شمالی بود و در آن عرض بود و برج ابدی الظهور باشد فان
 جزو او سرطان بود و مدت بودن آفتاب درین دو برج نهار
 اطول بود و دو برج ابدی الخفا و آن قوس و جدی بود و مدت
 بودن آفتاب درین دو برج لیل اطول بود و هشت برج باقی را
 طلوع و غروب بود چهار برج که منصفان اول حمل است معکوس
 طلوع کند و مستوی غروب کند و چهار برج دیگر که منصفان
 اول میزان باشد معکوس طلوع کند و معکوس غروب کند
 پس در وقتی که اول سرطان برابر ارتفاع اعلی باشد و در جانب
 جنوب و آن حمل و سه درجه و نیم بود اول میزان بر مطلق اعتدال
 باشد و اول حمل بر معی اعتبار اعتدال و نصف ظاهر ظلمت البروج
 در جانب جنوب و با این مغرب و مطلع اعتدال باشد و قطب

ظلمت البروج

ظلمت البروج بر ارتفاع اسفل بود و آن حمل و شش درجه و نیم
 باشد و در آن وقت حیات ظلمت برین شکل باشد

و چون حرکت اولی حرکت کند اجزا آن میزان و غیره مستوی
 طلوع کند و اجزا حمل و ثور مستوی غروب کند چنانکه مطلع
 هر جزوی از اجزا میزان که از مطلع اعتدال دور بود محسوس
 نزدیکتر میشود از مطلع جزوی که پیش از وی باشد و غیب
 هر جزوی از اجزا حمل از مغرب اعتدال دورتر باشد از نزدیکتر شود

از مغیب جزوی که پیش از وی باشد هم برین ترتیب اجزای
 و بعد از ساعت مشرق از جانب جنوب و ساعت مغرب از جانب
 شمال می افزاید تا چون نوبت طلوع با اول قوس رسد نوبت
 ساعت مشرق نقطه جنوب رسد و اول قوس ماس نقطه
 جنوب شود و طلوع نکند و چون نوبت غروب با اول
 قوس رسد نوبت ساعت مغرب نقطه شمال رسد و اول
 قوس ماس نقطه شمال شود و غروب نکند و وضع فلک البروج
 چنان بود که نیم ظاهر او از اول قوس در جانب مشرق
 بود از نقطه شمال تا نقطه جنوب و قطب ظاهر فلک البروج
 بر دایره اول سمت باشد از جانب مشرق و وضع فلک البروج

و بعد از آن چون حرکت کند اول قوس از نقطه شمال تا نقطه
 شود و در جانب شرق اید و اول قوس از نقطه جنوب تا نقطه
 شود و در جانب غرب اید و قوس از نو که با اول قوس رسد
 بود از آن قوس بر آمدن کبره معکوس یعنی از برج میزان درجه

پست و هم درجه بیت و هم پیش از هر چه بیت و ششم تا
 شود طلوع کند و بعد از آن همین ترتیب اجزای طلوع کند
 و هر جزا از اجزای این دو برج که طلوع کند نقطه شمال
 دور تر و بطلوع اعتدال تر و بکمر شده از مطلع جزوی که پیش از
 طلوع کرده باشد و هر جزوی که طلوع کند نقطه از اجزاء عقب
 و میزان غروب کند و مغیب هر جزوی از نقطه جنوب و در ترتیب
 اعتدال تر و بکمر شود از مغیب جزوی که پیش از غروب
 باشد تا تمامی قوس و عمل از وی که میان شمال و مشرق باشد
 بر آید و تمامی عقب و میزان در وی که میان جنوب و مغرب
 باشد فرو شود و چون نوبت بطلوع اول قوس رسد از نقطه مشرق طلوع کنند اول میزان از قوس

از جانب شمال

نقطه فلک البروج

مغرب غروب کند و درین وقت نصف ظاهر از فلک البروج
 که از اول قوس تا اول میزان در جانب شمال بود از مطلع
 اعتدال تا مغیب او و اول سرطان بر ارتفاع اسفل بود و آن
 سه درجه و نیم باشد و اول جدی تحت لاس خط خطا
 کمتر بود در جانب جنوب و آن هم سه درجه و نیم باشد
 و نصف النهار باشد و قطب ظاهر فلک البروج بر نصف
 النهار بود در جانب جنوب سمت الرأس و ارتفاع او
 شش درجه و نیم باشد و هبات فلک انیس است

و بعد از آن حرکت اولی برقرار گشت و حرکت و در معکوس
بر آمدن گیرند از بر معکوس ما بین مطلع اعتدال و نقطه جنوب
باشد و سبیل و اسد معکوس فرو شدن گیرند در معکوس ما بین
مغرب اعتدال و نقطه شمالی باشد تا چون نوبت طلوع
یا ولد لورسد ما مشرق جنوب شود و بر نیاید و نوبت غروب
ما قبل اسد رفته طلوع شمال شود و فرو نشود و نصف ظاهر
فلک البروج از اول دلتا با اول اسد جانب مشرق بود از
نقطه جنوب تا نقطه شمال و قطب ظاهر فلک البروج
بر این اول سمت باشد در جانب مغرب و در آن
وقت هیات فلک اینست

و بعد از آن حرکت اولی اول اسد از نقطه شمال بر خیزد و
در جانب مشرق بلند شود و اجزا اسد و سبیل مستری
طلوع کنند از رویی که میان شمال و مشرق باشد و اول دلتا
از آن فرو شود و اجزای دلتا و حرکت مستری غروب کند
در رویی که میان جنوب و مغرب باشد تا چون نوبت طلوع
یا ولد میریزد رسد از نقطه مشرق طلوع کند و اول حمل از
مغرب غروب کند و وضع اول که از اینجا آغاز کردیم
باز آید **باب پنجم** در جواهر مواضعی که مشرق
دور و ربع کوه و آن در همه رویی بر این جزو و نقطه شمال بود
و در رویه و مواضع قطب بعد از النهار بر سمت راست قرار دارد

معدل النهار برافق منطبق باشد و در فلک مرجع باشد
 و هر نقطه که بحسب حرکت اولی بر مدار موزنی معدل النهار
 حرکت میکند طلوع کند و غروب یابد بلکه بر ارتفاع متساوی
 که سر میگرد و اگر قطب شمالی بر سمت راست بود نصف
 شمالی ظاهر بود و نصف جنوبی خفی و اگر قطب جنوبی بر
 راست بود بر عکس و طلوع و غروب نیزه الا که حرکت ثانی
 پس کوکب که بحسب خاصه خود از جهت شمال معدل بجهت جنوب
 شود و یا از جهت جنوب بجهت شمال بطلوع کند یا غروب
 و چون بر معدل النهار بود برافق باشد و اقطاب هر یک در
 سال که بر جهای شمال بود فوق الارض و در دیگر بر تحت الارض
 باشد و هر آنی که قطب جنوبی بر سمت راست بود بر عکس پس
 شیان موزنی یکسال بود یک نیمه و در یک نیمه شب و بقدر آنکه
 در وضعی معین بود و در وضعی سرع تر باشد میان شب و روز
 تفاوت باشد آن تقریباً هفت شب و روز بود و هر برافق
 مشرق از مغرب متمیز شود و در هر جهات شاید که کوکب طلوع
 کند و غروب کند و نصف النهار نبود و در هر جهات تفاوت باشد
 ارتفاع شاید که بر ساد و قایت ارتفاع اقطاب بقدر میل باشد
باب ششم در بیان مطالع بروج مطالع قریبی بود

از قوس

از معدل که با قوس از منطقه البروج طلوع کند و این قوس بروج
 از بروج سواد مطالع گویند و مغرب قوس بود از معدل که با قوس
 از بروج غروب کند و نقطه استوا میان دو دایره میل یکی
 افق بود و نصف بود یعنی آنچه در میان دو دایره میل افتد از معدل
 مطالع باشد و آنچه را از بروج که در میان این دو دایره میل افتد
 و مطالع خط استوا مطالع فلک مستقیم و مطالع کره منطبق
 گویند و هر افاق سالبه منقسم شد میان دو نقطه که با قوس
 از بروج گذرد و ماس اعظم دایره را یکی الظهور شد و در خط
 استوا هر یکی که متقدم بود نقطه از جهات نقطه دو اعتدال
 و دو انقلاب بروج مطالع کند و با دیگر قوسهای متساوی آن
 فلک البروج قوسهای متساوی از معدل طلوع کند بلکه هر قوس
 که کم از ربع باشد یا بیش از نصف اگر یک طرفش اعتدال
 بود مطالعش کمتر و باشد و اگر یک طرفش یکی از انقلابین
 باشد مطالعش حشر از باشد و هر قوس که حشر از ربع و کمتر از
 نصف بود یا حشر از ربع بود بر عکس این باشد یعنی مطالع
 آنکه یک طرفش یکی از انقلابین بود حشر باشد و مطالع آنکه
 یک طرفش یکی از انقلابین باشد کمتر بود و منطقه البروج
 بجهت از ربع منقسم شود که نقطههای چهارگانه بر او ساد از جهات

افق و عظیمه

ربع باشد یعنی که احدی الاعتدالین بر مضاف باشد و باید
 از مطالع خود شریع درجه یس تفاوت میان طلوع و غروب
 با طلوع و غروب درجه تواند بود و مطالع هر چهار قوس که اعتدال
 ایشان از نقطه اعتدال متساوی بود مانند درجه اول
 حل و درجه اول میل و درجه آخر حوت و درجه آخر
 سنبله متساوی بود و مطالع هر ربعی برابر مطالع سنبله ربع
 بود این همه که گفتیم در خط استوا و اما در لقا مایل و نصف
 با نصف طلوع کند بیک ربعی که یک طرف اعتدال بود که هر دو کوا
 بتوازی از یکدیگر بجانب قطب ظاهر شود یا کمتر از ربع معدل
 طلوع کند بقدر بقدر النهار که یکی یعنی بقدر النهار و بقدر النهار
 در ربعی که یک طرف اعتدال دیگر بود یا بیشتر از ربع مطالع کند
 هم بقدر بقدر النهار مذکور پس مطالع نصفی که بر نصف
 او اعتدال اول بود کمتر از مطالع نصفی که بود یا ربع اعتدال
 بقدر النهار که در آنجا که گفتیم حکم دو نصف متضاد با اعتدالین
 معلوم شود اما حکم دو نصف متضاد با اعتدالین یکی بود یکی
 در یک نیمه بود و دیگری بر خلاف و لایق مطالع هر ربع حل
 برابر بود با مطالع هر ربع حوت و مطالع دو ربع حوت و قوس
 بود با مطالع دو ربع حوت و قوس و لایق قیاس هر دو قوس که

و اگر متعدد با اعتدالین باشد در ربع
 ربع طلوع نکند

بود ایشان از نقطه اعتدال متساوی بود مطالع ایشان برابر بود
 و مطالع هر ربعی با مطالعش برابر بود لکن با مطالع قطب
 برابر بود و مطالع هر ربعی در فنی شمالی برابر بود بر مطالع ربع
 ربع در فنی جنوبی که عرضش برابر آن فنی شمالی بود و مطالع
 جنوبی از قطب البروج قوس بود از معدل و لایق اول حل و نقطه
 از معدل که بیان جزو از قطب البروج طلوع کند بر فنی و ابتدا
 مطالع از اعتدال ربعی که بود و بعضی مطالع استوا و جزو ابتدا
 از اول قطب که یکدیگر برای کند که در حل ظاهر شود **باب هشتم**
 در بیان درجه فرد درجه طلوع و درجه غروب که کواکب در ربع
 باشد از قطب البروج که با کواکب هم نصف النهار کردند و چون
 کواکب را عرض المثلین باشد یا عدد العرض بود در ربع کواکب
 بعینه درجه فرد باشد و الا هر یکی نقطه دیگر باشد از قطب
 البروج و قوس مابین مالا اختلاف عرض کواکب و اگر در کواکب
 در نصفی بود که از مقلد ظاهر است یا مقلد خفیه مشرق کواکب
 نصف النهار رسد اگر عرض کواکب در جانب قطب ظاهر باشد
 و بعد از کواکب نصف النهار رسد اگر عرض در جانب قطب
 خفی باشد و اگر در ربع کواکب در نصفی دیگر بود و عکس این باشد
 یعنی بعد از کواکب نصف النهار رسد اگر عرض کواکب در جانب

درجه

قطب ظاهر باشد و بیش از کوکب نصف النهار رسد اگر عرض
در جانب دیگر باشد و درجه طلوع درجه اول از فلك
البروج که با کوکب هم طلوع کند و درجه غروب درجه اول
که با کوکب هم غروب کند و هم در صغروب و طلوع در خط
استوا عین هم درجه مر باشد و تفاوتی اما در غیر خط
در افقی که عرض زیاد از میل کلی باشد کوکب بیش از درجه
طلوع کند و بعد از درجه اش غروب کند اگر عرض کوکب درجه
قطب ظاهر باشد و بعکس اگر عرض کوکب درجه قطب خفی
یعنی از درجه طلوع کند و بیش از درجه غروب کند و در افقی
که عرض مساوی میل کلی بود هم طلوع و غروب هم است
بعینه حرام که اگر کوکب در اعتدال باشد که چون آن کوکب در
قطب خفی شود یا درجه اش با هم طلوع کند و اگر اعتدال
باشد یا درجه اش با هم غروب کند و در باقی افاق مایل منطقه
البروج بدو نقطه که بعد هر یک از اعتدالی که چون کوکب را گذرد
در جانب قطب خفی شود چون بعد نقطه بود که جهت را
گذرد از منقلب ظاهر بدو نقطه مختلف منقسم شود یکی صغری
و بر منصف اعتدال مذکور بود و دیگری عظمی و بر منصف
اعتدال دیگر بود پس اگر درجه کوکب احدی القطبین باشد

کوکب یا درجه اش با هم طلوع کند و اگر یکی از درجات قطب صغری
باشد بعد از درجه اش طلوع کند اگر عرض کوکب در جانب قطب
ظاهر باشد و بیش از درجه اش طلوع کند اگر عرض در جانب قطب
ظاهر باشد و بعد از درجه اش طلوع کند اگر عرض در جانب قطب
خفی بود و بر منطقه البروج بدو نقطه دیگر که نظیر آن دو
باشد بدو نقطه مختلف منقسم شود قطب صغری قطب
صغری مذکور و قطب عظمی مذکور پس اگر درجه کوکب یکی از این
دو نقطه باشد کوکب یا درجه اش با هم غروب کند و اگر یکی از
قطب صغری باشد کوکب بیش از درجه اش غروب کند اگر عرض
در جانب قطب ظاهر باشد و بعد از درجه اش غروب کند
اگر در جانب قطب خفی باشد و اگر درجه کوکب یکی از درجات
قطب عظمی باشد هم بعکس این بود یعنی کوکب بعد از درجه
غروب کند اگر عرض کوکب در جانب قطب ظاهر باشد
و بیش از درجه اش غروب کند اگر عرض در جانب قطب خفی
باشد و بیاید داشت که هر کوکب که در هر طلوع او در نصف
بود که میان شمس و قطب جزو است آن کوکب بر هر طلوع
گذرد و اگر در نصف دیگر بود آن کوکب بیش طلوع کند و هر
غروب کوکب اگر در نصف اول باشد بیش غروب کند و اگر

و بیش از درجه اش طلوع کند
اگر در جانب قطب خفی باشد و اگر درجه
کوکب در جانب قطب عظمی باشد
بعکس این بود یعنی که که عظمی

نخیر قطب عظمی

در نصف دیگر باشد بر فرض هر یک **باب هشتم**
 در بیان صبح و شفق صبح روشنائی است که در جانب مشرق
 پیش از طلوع آفتاب پیدا شود و شفق روشنائی است که
 بعد از غروب آفتاب در جانب غرب باقی ماند و صبح و شفق
 لشکری است با اندک و موضع متقابل هر دو از ظهور و غروب
 بغایت ضعیف و طولانی می باشد و از صبح کاذب می گویند
 و بعد از آن روشنائی بر افق پس می شود و از آن صبح صادق
 می گویند و بعد از آن بر خیز می کند تا بوقتیکه آفتاب طلوع
 کند و شفق بعکس اینست چه بعد از غروب آفتاب در افق
 غرب سرخی ظاهر می شود و بعد از آن بیاض عریض و بعد از آن
 پلخی باز در طرفه ای تا آنگاه که بکلی منقرض شود و بخوبی معلوم
 معلوم شده است که در ابتدا صبح و آنرا شفق اعظم و آفتاب
 همچو درجه باشد پس در آنجا که عرضش چهل و هشت درجه
 و نیم باشد وقتی که آفتاب در مقابل ظاهر شود آخر شفق
 باول صبح متصل شود چه غایت اعظم آفتاب درین عرض
 درین وقت از محله می گذرد و در افقی که عرضش زیاد از مذکور
 باشد شفق نهایت نازیبند صبح پیدا شود **باب نهم**
 در بیان تاریخ سال و ماه و اجزای آن از شبانه روز و ساعات

چون از هر اجزای سال و یقیناً هر از آفتاب و ماه است سال که
 بر دو آفتاب بنامه اند و مدت یک دور آفتاب از یقین آن
 هنگام مغایرت او از نقطه چرخ اولی حرامش را با وقت معاود
 او همان نقطه یکسال اعتبار کرده اند و ماه که درش بر دو ماه است
 اند یعنی از هنگام مغایرت او از وضعی معین با آفتاب چرخ
 اجتماع یا هلال تا وقت معاودت او همان وضع یکماه اعتبار
 کرده اند و چون دوازده دور ماه نزدیک یک دور آفتاب
 بعضی دوازده دور ماه را یکسال گرفته اند و این سال را قمری
 گویند و آن در کربا سال شمسی و چون دور ماه نزدیک یک مدت
 سیر آفتاب در یک برج یعنی مدت سیر آفتاب را در یک برج
 اعتبار کرده اند و این را ماه سیمی و آن در کربا ماه قمری گویند
 هر یک از سال و ماه سیمی باشد و قمری و شبانه روزی و طلوع
 است یکی حقیقی و آن در میان ولایات ما و غرب زمین
 از نیم روز است تا نیم روز و بجز در میان خط و انحراف
 شب تا نیم شب و بجز در واطلاح مقدار شبانه روز
 سبب اختلاف افاق مختلف شود چه آن مقدار یکدیگر معلوم
 است با مطالع استوائی قمری که آفتاب سیر حاصل خود
 قطع کرده است از نیم روز تا نیم روز از نیم شب تا نیم شب و

عرب و اهل شرع اولول شب است تا اول شب دیگر و بعضی
 دیگر از اول روز است تا اول روز دیگر و برین دو اصطلاح
 مقدار شبانه روز در هر اثنی جری دیگر میشود و چون شبانه
 روز حقیقی اطلاق کنند مراد مصطلح میان باشد دوم شبانه
 روز وسطی و آن مقدار است که دور فلک اعظم است باین
 شمس که آن پنجاه و نه دقیقه و هشت ثانیه است و بیست و ناله
 و چون مطالع قوسی که افتاب بر خاصه خود قطع می کند مختلف
 است از جهت یکی آنکه سیر افتاب گاهی مربع می باشد
 و گاهی بطی چنانچه بیشتر معلوم شده است پس قوسی که افتاب
 بر جرد قطع کند گاه زیاده از وسطی باشد و گاه کمتر و دور
 آنکه بر قدری که حرکت افتاب سرعت و بطی مختلف
 نشدنی و در این قوسهای متساوی قطع کردی مطالع این
 قوسها چنانچه بیشتر معلوم شده است متساوی نمی بودی
 پس بدین دو سبب مقدار شبانه روز حقیقی و شبانه روز
 وسطی مختلف میشود چنانچه گاه شبانه روز حقیقی زیاده از
 شبانه روز وسطی می شود و گاه بعکس و این تفاوت را تعادل
 الايام گویند و آن در یک روز و دو روز محسوس نشود اما چون
 بسیار مدت شود محسوس شود و در روز تری میان اهل قاف

مابین
 الطریقه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰

در روز از طلوع مرکز انشاست تا غروب او و در اهل شرع
 از طلوع صبح صادق است تا غروب تمام جرم شمس چون
 روز معلوم شد با اصطلاح شب نیز بیان اصطلاح معلوم
 چه ابتدا روز از انشای صبح و بعکس و هر یک از شبانه روز
 وسطی حقیقی است و چهار قسم متساوی کنند و از آن ساعات
 مستوی و معتدله نیز گویند و اقسام وسطی را ساعات و
 و اقسام حقیقی را ساعات حقیقی گویند و نیز هر یک از شب
 و روز بدو از ده قسم متساوی کنند و از آن ساعات معلوم
 و نیز مانند نیز گویند و اول سالی که در آن سال حادثه عظیم واقع
 شده باشد چون ظهور بلقی یا دولتی یا طوفانی یا زلزله یا
 امثال اینها از ابتدا سال تا ضبط اوقات حوادث دیگر
 که خواهند گذشت بان مبدأ است کنند و از آن تاریخ حساب
 و آن بحسب اصطلاح هر قوم حسری دیگر باشد و آنچه مشهور
 تاریخ هجرت و تاریخ فرس و تاریخ روم و تاریخ ملکی اما
 تاریخ هجری اول آن اول محرم آن سال بوده است که بعضی
 محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم از مکّه مدینه هجرت
 و اهل شرع ماههای این تاریخ از ریت هلال تا ریت
 هلال گیرند هرگز از این روز زیاده نباشد و از ریت قمری

از آن دو روز با احتیاج
 سید و چاه و چاه
 روز و شب و شب
 و شب و شب و شب
 این گستره است
 سال اول و دوم

بزرگ
 و بزرگ

مقياس موازي افق باشد و سطح دایره ارتفاع بود و آن
 سطحی که مقياس بر او قرار گرفته در جانبی باشد که میزان سطح
 در آن جانب بود و ظل خطی باشد مستقیم در سطحی که مقياس
 بر او قائم باشد و میان قاعده مقياس و طرف خط شعاعی
 که بر مقياس گذرد و اگر مقياس موازی افق باشد از اول
 او که بیند و اگر قائم بر سطح افق باشد از اول دوم و ظل
 مستوی خوانند و خطی که واصل باشد میان سر مقياس
 و سر ظل از اول ظل خوانند و اول که بر افق طلوع کند
 ظل اول منعدم باشد و بعد از آن حادث شود و بتدریج ارتفاع
 می افزاید تا اگر نسبت رأس بر سر ظل اول تا آنجا شود و ظل
 دوم بر عکس این باشد یعنی چون بر بر افق باشد ظل دوم
 تا آنجا می باشد و بتدریج ارتفاع متناقص میشود تا چون
 بر نسبت رأس بر سر منعدم شود و نقد بر ظل با جرای
 مقياس کند و مقياس را شصت جزو تقسیم کند و آنرا
 شصتی خوانند و مقياس ظل دوم که در دایره ازین قسم کند و آنرا
 اصابع گویند و گاه بهشت قسم کند و آنرا اقدام گویند چون
 ظل دوم منعدم شود یا بغایت کوتاهی برسد و آنرا فی الواقع
 گویند اول وقت ظهر باشد و اول وقت عصر و شافعی و صافی

و ظل معکوس

ظل اول

انگاه بود که ظل حادث شود یا زیاد شود بر فی الواقع بقدر
 قامت مقياس و نصف قامت مقياس بود **الفصل ششم**
 در معرفت خط نصف النهار و سمت قبله زمین را می کنند
 بر وجهی که اگر آب بر روی زمین از هر جانب برابر سیلان کند
 و برای تسویه زمین التي سازند مثلث متساوی الساقین
 و بر منصف قاعده او نشانی کنند و از رأس مثلث شاقله
 در او بپند و سطح زمین را چنان سازند که این مثلث بر ابر
 طرفی که در آن شاقله بلند نشان آید پس دایره بر زمین
 رسم کنند و بر مرکز آن دایره مقياس ظل نصب کنند و طریق
 اسهل آنست که مقياس را بر خط مستقیم بر قائم سازند
 و بر مرکز دایره مد گویند دایره رسم کنند مساوی قاعده مقياس
 و مقياس چنان نصب کنند که قاعده مقياس بر آن دایره
 تمام منطبق شود و منحرف و مد خط ظل را از مرکز دایره نشان
 کنند و قوسی را که میان دو نشان است متصفی کنند
 و از مرکز منصف خطی اخراج کنند خط نصف النهار
 باشد و چون خطی دیگر بر او عمود کند خط اعتدال باشد
 و اگر دایره مد گویند یا خطی چهار ربع شود هر ربعی این
 دایره بنود قسم متساوی یکا کند و این دایره را دایره هندیه

و اگر دایره مد گویند یا خطی چهار ربع شود هر ربعی این
 دایره بنود قسم متساوی یکا کند و این دایره را دایره هندیه
 و اگر دایره مد گویند یا خطی چهار ربع شود هر ربعی این
 دایره بنود قسم متساوی یکا کند و این دایره را دایره هندیه

کویلدوان ایغت

طول که در عرضی است
میان افق و عرضی که نیست در عرضی
میان افق و عرضی که نیست در عرضی
با آنکه موافق باشد در طول است
اگر عرض بلندتر از عرض باشد
طول موافق باشد تفاوت مابین الطولین
درجه ساعتی گیرید و آنچه کم از پانزده باشد درجه را چهار
دقیقه ساعت گیرید و آنچه بر پانزده ساعات و دقایق

دایم روزی را وصل کنیم که در آن روز آفتاب بدر می
چون یا بدر جد است و سی و سرطان بحریل گذری
روز چنانیم روز بقدر ساعات و دقیقه که نگاه داریم
گذر ظلمت میماند خط است قبله بود اگر طول باشد پیش از ظهر
مکه باشد الا پیش از نیم روز بقدر ساعات و دقیقه که
ظل میماند خط است قبله بود و قبله در خلاف خط است
مقاله هشتم در معرفت ابعاد و اجرام بر صد و هشت
معلوم کرده اند که دور زمین یعنی محیط عظیمه که بر زمین
فرض کنند هشت هزار فرسخت و هر فرسخی سه میل
و هر میلی سه هزار و هر گز بی دو اصبغ و هر اصبغی مقدار
عرض شش جو مقدار و عرض هر جو بی مقدار شش تار
موی است و قطب زمین دو هزار و چهار صد و چهل
فرسخت است و مساحت تمام روی زمین بیست هزار
هزار و سیصد و شصت و نه هزار و سیصد و بی
شش فرسخت است و مساحت مقدار معمولی از روی زمین
چهار هزار هزار و سیصد و هفتاد و شش هزار و هفتصد
و چهل فرسخت است و بعد مغر فلک قمر از مرکز عالم هشتاد و
پنج هزار و هفتصد و سه فرسخت است و بعد بعد فلک قمر

وَمَا كُنْزُكُمْ دُونَ الْإِثْمِ أَزْهَىٰ لِلنَّاسِ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالنَّاسُ قَوْمٌ جَاهِلُونَ

که مقرر فلک عطارد باشد از مرکز عالم هشتاد و پنج هزار و
 هفتصد و سه فرسخ است و بعد محذب فلک عطارد که
 مقرر فلک زهره باشد و بیست و هفتاد و پنج هزار و سیصد
 و هشتاد فرسخ است و بعد محذب فلک زهره که مقرر فلک
 شمس باشد هزار بار هزار و سیصد و چهل و هشت هزار و سیصد
 و هشتاد و دو فرسخ است و بعد محذب فلک شمس که مقرر
 فلک مریخ است دو هزار بار هزار و بیست و هفت هزار و
 نهصد و سی و چهار فرسخ است و بعد محذب فلک مریخ
 که مقرر فلک مشتری است چهارده هزار بار هزار و هفتصد و
 هفتاد هزار و سیصد و دو فرسخ است و بعد محذب فلک
 مشتری که مقرر فلک زحل باشد بیست و سه هزار بار هزار و
 نهصد و نود و یک هزار و دو بیست و پانزده فرسخ است
 و بعد محذب فلک زحل که مقرر فلک ثوابت باشد سی و
 سه هزار بار هزار و پانصد و نه هزار و صد و هشتاد و هشت
 فرسخ است و بعد محذب فلک ثوابت که مقرر فلک اعظم
 است سی و سه هزار بار هزار و پانصد و بیست و چهار
 هزار و ششصد و نه فرسخ است اما بعد محذب فلک
 اعظم از غایت کثرت بخود ای قهاری کسی نداند و بخیرین

معلوم کرده اند که قطر آفتاب هفتاد هزار و پانصد و سی
 و هشت فرسخ است و جرم او سیصد و بیست و شش
 برابر جرم زمین است و قطر هفتصد و سی و یک فرسخ است
 و جرم او سی و سه برابر جرم زمین است و قطر

۱۵
۵
۱۰

دلی رقص
کامیاب

کامیاب

نوریت

چهارم

پیش

دران

السلام
رسال
نیم
نور
بلبل

دل

نیم

دلم

چهارم

پیش

نیم

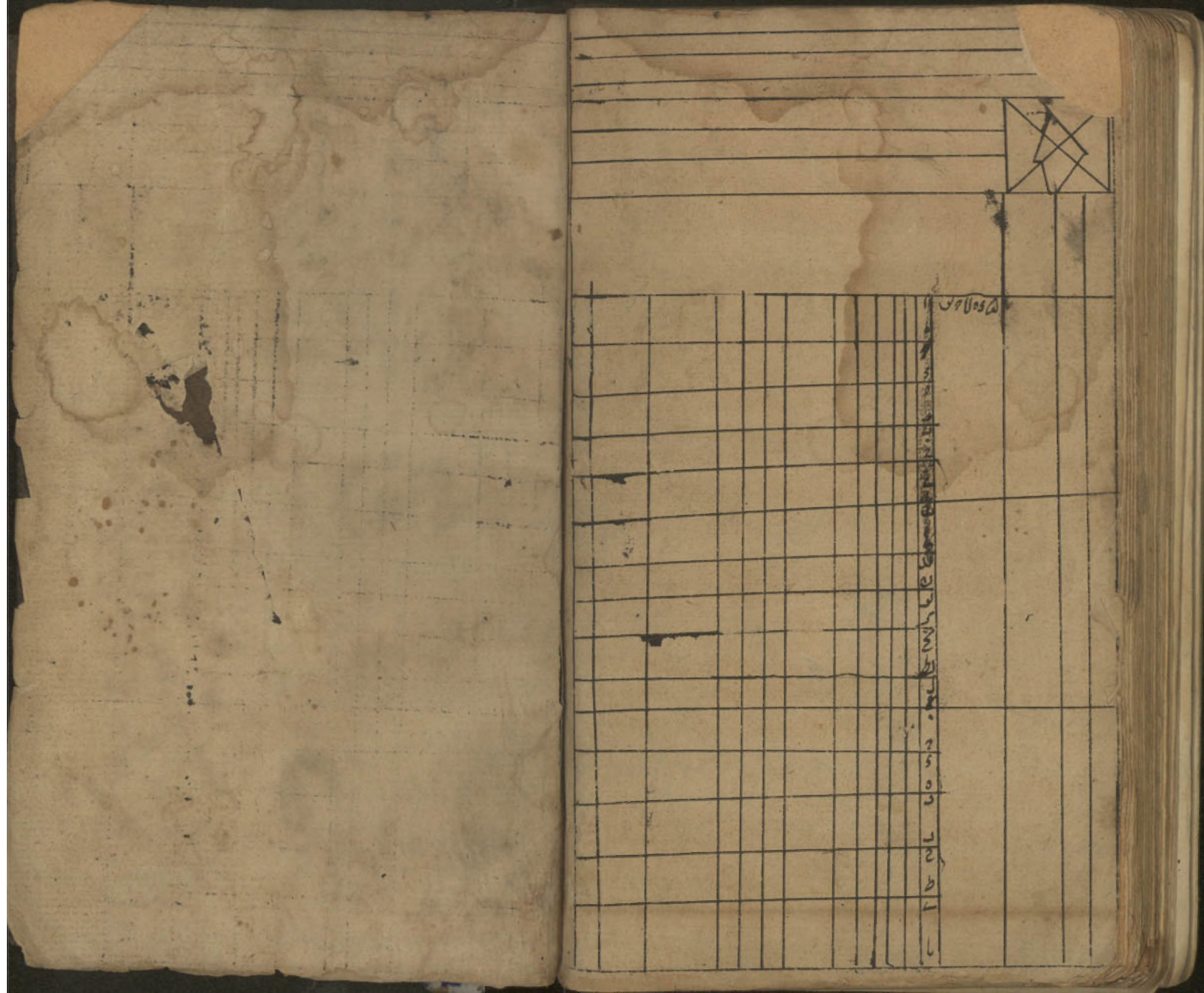
چهارم

پیش

دران

پیش

دران

السيد الشيخ محمد بن محمد

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

A close-up photograph of a piece of aged, stained paper. The paper is heavily discolored with brown and tan spots, suggesting water damage or mold. Faint, illegible markings, possibly bleed-through from the reverse side, are visible across the surface. In the upper left corner, there is a small, rectangular stamp or label, which is also mostly illegible but appears to contain some text and a small graphic element. The overall texture of the paper is rough and uneven.

The image shows a page from a manuscript, likely a mathematical or astronomical text, featuring a grid of numbers. The numbers are written in a script, possibly Arabic or Persian, and are arranged in a grid pattern. Some numbers are written in red ink, indicating a specific sequence or calculation. The grid is composed of approximately 10 columns and 10 rows. The numbers are written in a cursive style, and the overall layout is typical of historical mathematical manuscripts.

For Sale

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or date, located at the bottom of the page.